

Ferrahi ile ilgili ilk bilgileri Eskişehir'de III. (1987) ve IV. (1989) Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Seminerinde tebliğ olarak sunmuştum. III. Seminerde sunduğum tebliğinin adı Âşık Ferrahi, IV. de sunduğum tebliğinin adı ise Ceyhanlı Âşık Ferrahi'nin Destan Dünyası idi. Bu tebliğlerden sonra Ferrahi araştırmalarımız devam etti. Sonuçta Ferrahi ile ilgili çalışmalar Âşık Ferrahi – Hayatı – Şiirleri – Türküleri¹¹ ve Ceyhanlı Âşık Ferrahi²² adıyla iki kitabımız yayınlandı. Fakat araştırmalarımız da aralıksız devam etti. Yıllardan sonra Ferrahi'nin yeni şiirlerine, destanlarına, türkülerine ulaştık. Ancak ulaştıklarımızı aktarmadan önce Ferrahi tanımak, tanıtmak gerek: Evet kimdir Ferrahi:

“Âşık Ferrahi 1934 yılında Ceyhan'ın Kıvrıklı köyünde doğar. 1969 yılında daha ömür yolunun yarısına bile gelmeden 34 yaşında bu dünyadan göçer gider. Ölüm onu da alır götürür. Gün görmeden, yokluklar deryasından kurtulmadan, yalan dünyadan murat almadan, ozanlığının en verimli çağında kara toprağa gömülür. Halk ozanlarının en çilekeşlerinden biridir o. Asıl adı Mehmet Ali Ergat'tır. Küçük yaşta öksüz ve yetim kalır. Öksüz ve yetim kalan Mehmet Ali'yi dayısı Osman Metin (Çingil Osman) yanına alır. Daha 7–8 yaşlarındayken hayatın cilvesi ona başka bir dünyanın kapısını aralar. Mehmet Ali, Halil Turan'a besleme olarak verilir. Halil Turan'ın kapısında uzun bir zaman çobanlık yapan Mehmet Ali'nin işe yatkın olduğunu anlayan dayısı onu tekrar yanına alır. Mehmet Ali köyün sığırlarını güderek, traktör sürerek ekmeğini kazanmaya çalışır. On iki yaşındayken bir rüya görür. Rüyasında bir kıza âşık olur. Bu aşk onu âşık yapar; sığır gütmeye yarayan değneğini bağlama yapar, dilini açar, gönlünü kanatlandırır, onu Âşık Ferrahi yapar. Aşığımız, bir yandan ekmeğini kazanmaya çalışırken; bir yandan da dağda, bayırdaki, kumda bir başına alfabenin hem eskisini, hem de yenisini öğrenmeye çalışır. Başkaları için zor olan,

1 Halil Atılgan: Çukurova Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü Yayınları. Yayın No: 1 Çukurova Basım Evi Adana 1987.

2 Halil atılgan: Ceyhanlı Âşık Ferrahi, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma – Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları 264, Halk Edebiyatı dizisi No: 54.

onun için hiç de zor olmamıştır. Gayretleri sonunda Karacaoğlan'ın, Kerem'in, Âşık Garip'in kitaplarını okuyabilecek duruma gelir. Sadece aşk hikâyeleri, şiirleri okumakla kalmaz, yazmaya da başlar. İlk şiirlerini bir defterde toplar. “Mahzun Çocuk” adını verir. Fakat ne yazık ki, bu defter günümüze kadar ulaşamaz³.

1954 senesinde Âşık Ferrahi İstanbul'dadır. Ayazağa ve Zeytinburnu Süvari Bölüğü'nde askerdir. Ancak askerliği sırasında tüberküloz hastalığına yakalanır. Hava değişimi için köyüne gönderilir. Fakat hastalık geçmediğinden tekrar asker ocağına dönemez. Bu hastalık Ferrahi'nin hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olur. Asker ocağına bir daha dönemeyen Ferrahi'nin verem olduğunu anlayan dayısı, çocuklarını bu bulaşıcı hastalıktan korumak için, evinden uzaklaştırır. Bu yüzden Ferrahi de köyünü terk etmek zorunda kalır. İlk gittiği yer Ceyhan'dır. Ceyhan'da yolu çocukluk arkadaşı Hamit Zorbaya düşer. Hamit Zorba, çalıştığı çiftlikte ona da bir iş ayarlar. Ferrahi, bir müddet burada çalışsa da traktör sürmek pek işine gelmez. Çünkü o; Mahzun Çocuğuna yeni şiirler ekleyecektir, yeni türküler çığıracaktı.

Sene 1958'dir. Elinde Kayserili Ömer Usta'nın armağan ettiği bağlaması ile Ceyhan'daki Şevket Eser'in saz evine yol düşürür. Şevket Eser'i tanıması çalıp söyleme konusunda yeni ufuklar açar. Ondan aldığı bilgiler ışığında deyişlerini sazıyla sözüyle dile getirir. Bu çalışmalar yavaş yavaş şuurlu bir şekilde Ferrahi'nin rotasını âşıklar dergâhına yönelir. ³

Artık aşığımız sazıyla, sözüyle ve korkunç kaderi baş başadır. Dertlerini türküleriyle dile getirir. Ah neyleyim gönül senin elinden / Her zaman ağlarım gülemem gayrı. Ela gözlü nazlı yârı / Görem dedim görmedim. Hasta gönlüm divanedir durmuyor / Dünya hiç kimseye kalmamış deyin. Güzel ben senin elinden / Nere gidem nere gidem. Adana'ya geldim gülüm gö-

3 Mahzun Çocuk Âşık Ferrahi'nin ilk yazdığı şiirlerini topladığı el yazması defteridir. Defteri çok aramamıza rağmen maalesef bulunamamıştır. Kızı Emine'nin ve yakın dostu Şükrü Tek'in ifadesine göre Neşet Ertaş tarafından alınan defter iade edilmemiş, kısaca Mahzun Çocuk Neşet Ertaş'ın gazabından kurtulamamış, geri dönüşü de olmamıştır. Akıbeti meçhuldür. Böylece Neşet Ertaş'la ilgili bu tür suçlamalara bir yenisi daha eklenmiştir.

yapmak üzere bir çalışma planı yapıldı. Planımızı da aynen uyguladık. Önce Avluk, (Koçlu) Azaplı sonra da Kıvrıklı ve Sağkaya köyünde çalışmalarımızı gerçekleştirdik.

Azaplı'da Feymani ile çalışmaları tamamladıktan sonra Ceyhan'ın Sağkaya köyüne hareket ettik. (Mahmut Taşkaya o gün köyde yoktu. Onun için de görüşme yapılamadı.) Saat 21 30 sularında köye ulaştık. Kıvrıklı köyünden Fatma Ağırın Öğretmen'in evine konuk olduk. Geç kalmamız sorun yaratmadı. Kaynak kişilerle birlikte hane halkı bizi bekliyordu. Hoş beşten sonra hemen çalışmaya başladık.

Kaynak kişiler aynı köyden Şükrü Tek ve Âşık Cumali. Şükrü Tek'in takma soyadı Tatlıses. Biz hem Tek, hem de Tatlıses adıyla kayıtlarımızı gerçekleştirdik. Şükrü Tek; şimdiye kadar tespitlerimiz içinde Âşık Ferrahi'yi en iyi tanıyan, türkülerinin hepsini okuyan ilk ve tek kaynak kişi. Âşık Cumali de tanıyor. Fakat Şükrü Tek kadar değil. Olağan üstü bir birlikteliği yok. Türkülerini de başkalarından öğrenmiş. Biz daha çok Şükrü Tek üzerinde yoğunlaştık. Şükrü Tek Ferrahi ile hem de öldükten sonra kızı Emine ile çalmış söylemiş. Onun için konuya çok hâkim. İşte yıllardan sonra Ferrahi ile ilgili tespitlerimiz. Tarih 2 Ocak 2006.

Şükrü Tek anlatıyor: "Ferrahi destancı bir ozandı. Ekmeğini destan satarak kazanırdı. Birlikte çok destan sattık. Günlük olayları takip eder, en can alıcısını seçer. Sonra olayı dörtlüklerle dile getirir. Destanın sözlerini belirli bir makamda okurdu. Bu onun önemli özelliklerindendi. Diğer bir özelliği de irticalen türkü söylemesi. Kızlar üstüne destan yazıp türkü söylemeyi çok severdi. Derdi kızlarlaydı. Gördüğü kız hoşuna gitmişse muhakkak anında dörtlükleri sıralardı. Onun için de Kıvrıklı'daki genç kızların çoğuna destan yazdı, türkü söyledi. Zala, Naile, Nursel, Nurhan, Necla, Emine, Behiye, Zeynep, Esme, Iraz, Fadime, Havva, Vildan ve Mürvet başlıklı destanları ilk sırada yer aldı. Hatta 'Kızlar' adıyla yazdığı destanında köydeki kızların isimlerini tek tek sayarak özelliklerini dörtlüklerle dile getirdi.

Yazdığı destanları türküleştirdi. Adana İl Radyosunda çaldı okudu. Sonrasında köy çalkalandı. Kız babaları harekete geçti. Fakat köyün ileri

gelenlerinden Abdurrahman Ağa 'Daha ne istiyorsunuz kızlarınızın reklâmını yapıyor diyerek' onu korudu, köylü tarafından dövülmesine engel oldu. Evet, şimdi örneğimiz Ferrahi'nin kızlar üstüne yazdığı destanı: Ama önce destan örneğine geçmeden Destan Nedir. Özellikleri nelerdir ona bakalım: Destan: "Milletleri derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları anlatan çoğunlukla manzum şekilde olan edebî eserlere "destan" denir. Destanlar henüz aklın ve bilimin toplum hayatına tam anlamıyla hâkim olmadığı ilk çağlarda ortaya çıkmış sözlü edebiyat ürünleridir. Destanlar ve destansı öyküler, ilk çağlardan beri, dünyanın her yerinde, gelenekleri sonraki kuşaklara aktarmak için kolektif olarak yaratılmış edebî biçimlerdir.

Destanlar, efsanelerden sonra bilinen en eski edebiyat türlerinden biridir. Yunanca "espos" sözcüğünden gelmektedir. Destanlar; mitoloji, efsane, folklor ve tarihî öğeleri içerir. Destanlar zaman ve mekân içinde iradesini elinde tutan "kahraman-bilge" kişiliklerin efsanevi ve gerçek hayat hikâyeleri etrafında oluşmuş uzun, didaktik (bilgi verici) hikâyelerden oluşur. Destanlar, tarihsel olaylara bağlı olmakla beraber, tarih sayılmayan, Türk edebiyatında ozanların "kopuz denen saz eşliğinde söyledikleri, toplumun ortak hayat görüşünü yansıtan, edebî eserlerdir. Deprem, bulaşıcı hastalık, kuraklık, kıtlık, yangın gibi tabii afetlerin; göçler, savaşlar ve istilalar gibi önemli olayların toplum vicdanında derin yankılar uyandırmaması, destanların oluşumunda etkili olmuştur.⁵"

Kısaca destanlar milletimizin özlemlerini, hasretlerini, aşkını, gurbetini duygu ve düşüncelerini tüm olaylara karşı duyarlılığını dile getiren sözlü kültür ürünleridir. Önemli özelliklerinden biri de uzun dörtlüklerle konuların anlatılmasıdır. İşte aşkını, gurbetini, günlük olayları uzun dörtlüklerle en iyi biçimde anlatan ozanlarımızdan biri de Ferrahi'dir.

Değişik konularda destan yazmasına rağmen çokça işlediği konulardan biri kızlardır. Kızlar adıyla yayınladığımız aşağıdaki destanı anlatılana güzel bir örnek olduğu gibi Kıvrıklı'daki kız babalarının Ferrahi'yi dövmek istemesine vesile olan dörtlükleridir.

⁵ <https://www.edebiyatogretmeni.org/destan>

KIZLAR⁶

İlkbaharda kızlar sahraya çıkar
Pınar başlarıdır yeri kızların
Tarar saçlarını kulunca döker
Dik durur her zaman seri kızların

Zeynep tatlı dilli güzeller hası
Elif ağır başlı çıkmıyor sesi
Emine İraz'la çekiyor yası
Çıkmasın ortaya sırrı kızların

Esmem karakaşlı gözleri çakır
Cennet bülbül olmuş bahçede şakır
Keziban Safiye mektepte okur
Kalmamış gözünde feri kızların

Meryem ili Sultan parlak arıyor
Perihan saçını tel tel tarıyor
Zöhr'e de gençlerin belin kırıyor
Değmese kimseye şeri kızların

Saadet çok narin bir zengin harcı
Sakine Sıdika gürcüdür gürcü
Güç yetmez bunlara etmeli borcu
Parlıyor yüzünde nuru kızların

Atiye Türkkân'da dik dik gezerler
Bir laf desen hemen çabuk kızarlar
Gülizar Necla'da dudak büberler
Besbelli oluyor toru kızların

Hacı Fatma derki yaşlıyım yaşlı
Ulviye İsmet de süslüdür süslü
Döndü ile Havva usludur uslu
Eşi işte bunların Hürü kızların

Kadriye ufacık kaşları kara
Dürdane kalbime açtı bir yara
Asiye sen durma dengini ara
Kimi esmer kimi sarı kızların

Fadime Nazife mahzun bakıyor
Zala sarı yağız canlar yakıyor
Hep kızlar süslenmiş güzel kokuyor
Yakıyor gençleri kuru kızların

Hüsne kabadayı sert verir lafi
Kıymet biraz küçük bozuyor safı
Ayşe cellat olmuş vermiyor affı
Düştük tuzağına peri kızların

Leyla orta boylu teker yüzlüdür
Nilüfer Melek de siyah gözlüdür
Selver biraz esmer hem de nazlıdır
İlkbaharda başlar turu kızların

Ferrahi dolaşır bir yâr peşinde
Binnaz ile ile Hürü kendi işinde
Hep kızlar toplanmış pınar başında
Bir su bari verse biri kızların

Şükrü Tek'i dinlemeye devam ediyoruz. "Ferrahi belki de dizelerinin çoğunu kızlar üstüne söyledi. Onun kızlarla başı dertte idi. Derdinin en büyük kaynağı da Emine'den geliyordu. Aslında Ferrahi'nin sevgi üstüne yazılmış tüm şiirlerinde Emine'nin aşkı gizliydi. Zira evren ona göre Emine için dönüyor. Turnalara yazdığı şiirinde Anadolu'yu il il dolaşarak Emine'sine turna ile haber gönderiyor. Emine'yi alıp gelmesini istiyor. Her dörtlükte tema Emine... İşte Emine'yi alıp gelmesini istediği dörtlükten ikisi:

Ceyhan'dan aşınca varın Hara'ya
Benden selam söylen kaşı karaya
Ceyhan vatanımdır konun oraya
Emine'mi orda bulunuz turnam

Ferrahi derkine düştüm ben derde
Sevda mesken tuttu bu benim serde
Kaldım Kastamonu denilen yerde
Emine'mi alıp geliniz turnam

Dedikten sonra devam ediyor: "Eğer Ferrahi'de Emine aşkı olmasa belki de Ferrahi olmayacaktı. Bence Ferrahi'yi Ferrahi yapan Emine'nin aşkı. Onda-ki Emine sevdası tüm kızlara yansıyor. Belki de o aşk kızlar üstüne çokça şiir söylemesinin nedeni.

6 Halil Atılğan'ın Ceyhanlı Âşık Ferrahi adlı kitabından alınarak yayınlanmıştır. Sayfa 58. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları No: 264 – Ankara 1997.

Şimdi söyleyeceğim şiiri de yine kızlar üstüne. Bu şiiri ilk defa yayınlanacak. Sizin daha önce yayınladığınız Ferrahi kitaplarında yok” diyerek aklında kalan dörtlükleri sıraladı:

KIZLAR

Kızlar kocadınız evde kaldınız⁷
Arınan namusunan ölseniz kızlar
Gül idiniz koklanmadan soldunuz
Münasip bir koca bulsanız kızlar

Öküz koşar idim ben de sabana
Bu benim sözümü atman yabana
Dünürücü göndersem deyyus babana
Bir büyük yok mudur salsanız kızlar

Kıvrıklı’da kızlar gül olmuş açar
Emine yollarda kalmış çar naçar
Nedense sevdiğim hep benden kaçar
Nolur ki deryaya dalsanız kızlar

Ufacık dağlara yüce diyorlar
Yakmasam çırayı gece diyorlar
Yirmiye geçince koca diyorlar
Âşığın sözünü bilseniz kızlar

Ufacık bir nehir durgun akar mı
Vakti geçen çiçek güzel kokar mı
Kocamış kızlara gençler bakar mı
Hançerle bağrımı delseniz kızlar

Kızların derdinden del’ oldum artık
Giydiğim gömleğin yakası yırtık
Ölüyom gel de beni kurtarın artık
Bir gece yanımda kalsanız kızlar

Ferrahi der kine vakit geçiyor
Zamanlı zamansız çiçek açıyor
Emine el olmuş benden kaçıyor
Biriniz de beni alsanız kızlar

Gerçekten de Âşık Ferrahi’nin destancı bir ozan olması önemli özelliklerindendi. Zira o, ekmeğini destan satarak kazanmış, geleneği de hakkıyla yap-

⁷ Şükrü Tek’ten derlenen Âşık Ferrahi’nin ‘Kızlar’ üstüne yazdığı bu şiiri de ilk defa yayınlandı.

mıştı. Ben 1960’lı yıllarda Adana’nın en kalabalık sokaklarında Ferrahi’nin destan sattığına defalarca tanık oldum. Onun içinde Şükrü Tek’e yürekten katıldığımı ifade ettim. Anlattıklarını takdirle karşıladım. Takdir duygum ve onu doğrulamam çok hoşuna gitti: Mahzunlaştı. Gözleri doldu. Derin bir ah çekti. Sanırım o günler geldi aklına. Ferrahi ile birlikte destan sattığı anılarını hatırladı. Duygulan- dı. Sattıkları destanın makamını dahi unutmadığı- nı ifade etti. Ardından da 60’lı yıllarda Ferrahi’nin Kıbrıs Çıkarmasıyla ilgili yazdığı destanı makamıyla okumayla başladı. O okudu biz kaydettik. Destan: Selam sana Kıbrıs ey güzel vatan / Nur olsun yeriniz ey şehit yatan sözleriyle kayıtlarımıza geçti. BAKI- NIZ ÖRNEK NOTA NO: I.

Şükrü Tek’ten sonra Âşık Cumali Mincan da Ferrahi’nin bir başka destan örneğinden bahsetti. Sapkın Kadınlar Destanı. Destanı müziği ile birlik- te okudu. Bizde kayda geçtik. Sözler: Evine varıl- maz pisli paslıdır /Bir iş görmüyorlar sanki yasıdır diye başlıyordu. Daha önce Ceyhanlı Âşık Ferrahi adlı kitabımızda yayınlanan destanın sözleri ile aşı- ğın okuduğu sözler arasında önemli bir fark yoktu. Fakat destanın müziği çok önemliydi. Zira şimdiye kadar destanlar hep söz olarak yayınlandı. Kayıtlar- a geçti. Bu araştırmada ise durum çok farklı. Zira Ferrahi’nin destan satarken sözlere monte ettiği iki destan müziği tespit edildi. Birincisi Kıbrıs, ikinci- si de Sapkın Kadınlar Destanı. (BAKINIZ ÖRNEK NOTA NO: II)

Cumali Mincan: Örnek Nota II’de verdiğimiz destanın söz ve müziğini birlikte okuduktan sonra biz yeniden Şükrü Tek’e döndük. Kaldığı yerden devam etti Ferrahi’yi anlatmaya: “Ferrahi’nin yolu bir gün Kozan’a düşer. Destan satacak, ayakkabıcı arkadaşı Mustafa’yı ziyaret edecektir. Ziyaretini ger- çekleştirmek için arkadaşının ayakkabıcı dükkânına yönelir. Dükkâna varırken bir kızla karşılaşır. Karşı- sından gelen kız çok güzeldir. Çarpılır. Gidip konu- şmak ister. Fakat düşündüğünü uygulayamaz. Arka- sından baka kalır. Bakışlar şiir olur dökülür dizelere. Arkası arkasına sıralanır dörtlükler. Sıralanan dört- lükler kâğıt üzerine döküldükten sonra arkadaşına uğramaktan vaz geçen Ferrahi Adana’da alır soluğu. Kıza yazdığı destanı Adana’da Güneş Matbaasında bastırdıktan sonra ertesi gün tekrar Kozan’a gelir.

Doğru ayakkabıcı arkadaşı Mustafa'nın dükkânına gider. Siyah çantası yeni bastırıldığı destanlarla dolu. Hoşbeşten sonra Mustafa sorar.

—Ferrahi destan yok mu?

—Var. Fakat bu destanı satarsam beni Kozan'da döverler. Nedeni ise dün sana gelirken senin dükkândan çıkan bir kızla karşılaştım. Çok güzel bir kızdı. Kız çarptı beni. Arkasından baka kaldım. Sana uğramadan da geri döndüm. Zaten sende geldiğimi görmemiştin. Duygularımı destanla dile getirdim. Adana'ya giderek destanı bastırdım. Şimdi yanımda. Diğer yazdığım destanlarla beraber. Fakat destanı satmaya korkuyorum. Tespit ederlerse Kozanlılar beni öldürür. Ayakkabıcı arkadaşı: Seni Kozan'da hiç kimse öldüremez. Korkma destanını sat. Destan yazdığın kız benim yeğenim. İstersen o kızı sana alalım diye bir de bıyık altı geçer. Sonra birlikte ayakkabıcı arkadaşının evine giderler. Eve ulaştığında çarpıldığı kız arkadaşının evinde ibriğe su dolduruyor.

Gelenleri kaş altından süzen kız, başını kaldırır bakar ki ne görsün. Dünkü gördüğü eli sazlı adam karşısında... İrkilir. Kız Ferrahi'ye, Ferrahi kıza baka kalır. Bu bakıştan sonra Ferrahi kız için yazdığı destanı sazıyla sözüyle dile getirir." İşte Ferrahi'nin sazıyla sözüyle dile getirdiği dörtlükleri:

Kozan'ın içinde bir güzel gördüm⁸
İğranıyor bir serviye dal gibi
Tülü maya gibi göğsün kaldırmış
Memeler koynunda gonca gül gibi

Kozan Kozan derler ufak bir şehir
Ayırdılar bizi eylerim kahır
Kış oldu mu akar Deliçay nehir
Akmaz oldum artık durgun sel gibi

Ağlıboğaz köyü söylenir burada
Kız senin aşkından uğradım derde
Şöyle güzel bana elini ver de
Senin gönlün bana biraz pay gibi

⁸ Yukarıdaki destan Ferrahi'nin Kozan'dan Adana'ya giderek Güneş Matbaasında bastırdıktan sonra tekrar Kozan'a gelerek sattığı destandır. Destanın çok uzun olmasına rağmen ancak bu kadarı tespit edildi. Şükrü Tek'ten derlenerek, bu yazı münasebetiyle ilk defa yayınlandı.

Uzaktır görünmez Hacılar köyü
Hürî Melek mi bilmiyom soyu
Giyinmiş kuşanmış usludur boyu
Ses verir sahra da öten toy gibi

Aslımı sorarsan Çukurovalı
Hemi Ceyhanlı'dır hem Adanalı
İncedir boyları sanki nar dalı
Gerilmiş kaşları sanki yay gibi

Bakınca aklımı başımdan aldın
Yaralı gönlümü dertlere saldın
Arının verdiği bir petek baldın
Süzülüyor üç yaşında tay gibi

İncedir boyları sanki beserek
Orta boylu biraz kısa keserek
Geçiyor da poyraz gibi eserek
Serilmiş saçları sanki ray gibi

Kozan Kozan derler ne güzel Kozan
Bozuldu aramız tutmuyor düzen
Cenneti görmesin aramız bozan
Doluyor bardağa sanki çay gibi

Meme başkaldırmış Erciyes gibi
Vücut derya deniz görünmez dibi
Kozan diyarının sanki sahibi
İniliyor yeni öten ney gibi

Aşğın çilesi hep böyle çile
Şekeri şerbeti getir ver dile
Tenhada geçirsem seni bir ele
Çığırışsın çocuk gibi vay gibi

Ferrahi no'ldu bir söyle hele
Bakışın ok olsun yüreğim dele
Anlatamam seni ne saza tele
Aklım aldın baştan ettin zay gibi

Diyerek dörtlükleri tamamladı. Aslında destanın çok uzun olduğunu ancak bu kadarını hatırladığını söyledi. Biz de daha önce yayınlanmamış Ferrahi hatıralarını, türkülerini, destanlarını kayıt altına alarak belgesel çalışmasını tamamladık.

Çalışmalar sonunda Ceyhanlı Âşık Ferrahi'nin Yeni

Derlenen Türküleri - Ceyhanlı Âşık Ferrahi'nin Destan Dünyası adlı iki örnek çalışma çıktı ortaya. Böylece kayda geçemediğimiz türküler, şiirler bu çalışmayla kayıt altına alındı. Türkülerin notası yazılarak halk müziğine yeni ezgiler kazandırıldı. En önemlisi de tespit ettiğimiz destan müzikleriyle bir ilk gerçekleştirildi.

Sağ ol Cumali Mıncan. Bin rahmet olsun Şükrü Tek. Kültürümüz yaşadıkça sizler de onlarla birlikte yaşayacaksınız.

ÖRNEK NOTA NO: I

		Derleyen
		Halil Atılğan
Adana - Ceyhan	Selam Sana Kıbrıs Ey Güzel	Derleme Tarihi
Âşık Ferrahi'den	Vatan ⁹	2 Ocak 2006
Kaynak Kişi		Notaya Alan
Şükrü Tek		Halil Atılğan

9 1571'de Osmanlı yönetimi Kıbrıs'ta yer aldı. Daha önce adada Venediklilere gemendiler. Osmanlı yönetimi, Venedikliler'in elindeki mülkü Rum Ortodoks Kilisesine aktardı. Kiliseye geniş yetkiler verdi. Böylece Rum Kilisesine ve toplumuna güç geldi. Giderek bu güç Türkiye'den gelip yerleşen Türklere karşı kullanılacaktı. 1878'de Rusya karşısında zor durumda kalan Osmanlı, Kıbrıs'ın yönetimini geçici olarak İngiltere'ye verdi. Birinci Dünya Savaşı'nda da İngiltere, Kıbrıs'a el koydu. 1950'lerin sonlarında bağımsızlık hareketi başladı ve uluslararası anlaşmalara dayanan bir Türk-Rum Ortak Devleti kuruldu. Fakat Rumlar böyle bir ortak devlete rıza göstermediler. Kıbrıs'ın tüm yönetimine el koymak istediler. Uluslararası anlaşmaları ve anayasayı çiğneyerek Türklere karşı saldırmaya başladılar. Saldırıları sonunda kurulan ortak devleti yıktılar. Yıl 1963. İşte bu ortak devletin yıkılmasından sonra Yunanistan'la Türkiye arasında çözölemeyen müthiş bir kriz başladı. 1960'lı yıllarda başlayan Kıbrıs sorunu 24 Temmuz Kıbrıs Barış Harekâtının gerçekleşmesine neden oldu. Barış Harekâtının gerçekleşmesine rağmen maalesef Kıbrıs sorunu hâlâ bir çözüme ulaşmadı. İşte yukarıda notasını ve sözlerini verdiğimiz Selam Sana Kıbrıs Ey Güzel Vatan adlı destan Âşık Ferrahi tarafından 1960'lı yıllarda 11 dörtlük yazılmış, tek fasikül olarak bastırılarak satılmış. (Ceyhanlı Âşık Ferrahi, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, sayfa: 56. No: 264 – Ankara 1997.) Örnek olması bakımından destanın tüm sözleri adı geçen kaynaktan alınarak olduğu gibi yazılmıştır. Halk ozanlarının en önemli özelliklerinden biride günlük olayları destanlaştırarak dile getirmeleridir. İşte onlardan biri de Ceyhanlı Âşık Ferrahi. Aslında Ferrahi Kıbrıs'ı görmemiştir. Gitmemiştir. Fakat o zamanın en güncel konularından biri olduğu için o da hamasi duygularını günün şartlarına göre değerlendirmiş, Kıbrıs Bizimdir başlığıyla kâğıda dökerek yukarıdaki notalarını verdiğimiz şekliyle seslendirmiştir. Kaynak kişi Şükrü Tek de notasını yazdığımız bu ezginin destan makamı olduğunu, destanlarını satarken bu ezgiyi kullanarak dinleyicilere ulaştırdığını ifade etmiş, bağlamasıyla çalıp okuyarak türküleştirmiştir. Şükrü Tek'in ifadesine göre Ferrahi destanlarını genelde bu ezgiyi kullanarak dinleyicilerine ulaştırmış. (Not: Destanın notası ilk söze göre yazılmıştır.)

SELAM SANA KIBRIS EY GÜZEL VATAN

Selam sana Kıbrıs ey güzel vatan
Nur olsun yeriniz ey şehit yatan
Zarar eder sonra Türklere çatan
Coşun aslanlarım Kıbrıs bizimdir

Mehmetçikler karlı dağları aşar
Süngümüz parlarsa düşmanlar şaşar
Türkler Allah derde kükreyip aşar
Taşın aslanlarım Kıbrıs bizimdir

Kıbrıs'ın dört yanı bahçeler bağlar
Nehirler ırmaklar durmadan çağlar
Yol verir bizlere denizler dağlar
Aşın aslanlarım Kıbrıs bizimdir

Ey güzel Kıbrıs'ım bize habersin
Türk'e yan bakanlar hemen gebersin
Ey Mehmetçik senin göğsün kabarsın
Şişin aslanlarım Kıbrıs bizimdir

Kıbrıs'ın yoluna koymuşuz seri
Bir kâfire karşı Mehmet'in biri
Denizleri yarar Türklerin eri
Koşun aslanlarım Kıbrıs bizimdir

Laf çekmeyiz asla sözümüz peşin
Yunan'ın ağzından sökeriz dişin
Psikoz Papaz'ın mezarın eşin
Eşin aslanlarım Kıbrıs bizimdir

Harp dedin mi Türk'ün kadını coşar
Gökteki melekler yardıma koşar
Aslanlar çakalın başına üşer
Üşün aslanlarım Kıbrıs bizimdir

Afyon'u almıştın yedi kat tele
Darbeyi unuttun yazıklar ola
Kafamız kızdı mı düşeriz yola
Düşün aslanlarım Kıbrıs bizimdir

Allah'ım bizleri bırakmaz darda
Harp yapar Mehmetçik yağmurda karda
Can veririz peşin o güzel yurda
Peşin aslanlarım Kıbrıs bizimdir

Ey aslan Mehmetçik sen binler yaşa
Kanımızla tarih yazarız taşa
İnşallah Kıbrıs'ı alırız kışa
Kışın aslanlarım Kıbrıs bizimdir

Ferrahi derkine dağlar aşarız
Bazen sakın akar bazı taşarız
Eşek Makarios sana şaşarız
Şaşın aslanlarım Kıbrıs bizimdir

ÖRNEK NOTA NO: I

		Derleyen
		Halil Atılgan
Adana- Ceyhan		Derleme Tarihi
Âşık Ferrahi'den	Evine Varılma	2 Ocak 2006
Kaynak Kişi	Pisli Paslıdır ¹⁰	Notaya Alan
Cumali Mincan		Halil Atılgan

10 Destanın notası birinci dördlüğün sözlerinin okunuşuna göre yazıldı. Tespitlerimize göre Evine Varılmaz Pisli Paslıdır adıyla notasını yazdığımız ezginin sözleri Ceyhanlı Âşık Ferrahi adlı (Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları No: 264 – Ankara 1997.) kitabımızda Sapkın Kadınlar Hakkında başlığıyla 11 dördlük olarak yayınlanmış (Sayfa 85). Tek yaprak halinde bastırılarak da satılmıştır. Destan olarak yazılan dördlükler yukarıda notasını yazdığımız ezgiyle alıcıya ulaştırılmış. Kaynak kişi Cumali Mincan Ferrahi'nin destan makamı olarak değerlendirdiği bu ezgiyi başka destan satışlarında da kullandığını, birkaç makamı (Ezgi) olduğunu, olayların içeriğine göre değişik makamlar kullanarak fasikül halinde destanlarını sattığını söyledi. Kaynak kişinin okuduğu tüm dördlükler kayda geçildi.

Evine varılmaz pisli paslıdır
Bir iş görmüyorlar sanki yaslıdır
Çarşıda gezerken süslü püslüdür
Kimisine dudak büküyor bunlar

Bazı kadınlara sözüm var benim
Bilmem kine neden azıyor bunlar
Hakikati gören gözüm var benim
Bir sonsuz hayata yüzüyor bunlar

Gezmek için her şeyini hazırlar
Erkek gibi ensesini kazırlar
Çocuk gibi kocasına tazirler
Bir laf desen hemen kızıyor bunlar

Birçokları terbiyeli hayâli
Bazısının yoldan çıkmış ayağı
Kollar açık dudakları boyalı
Geceli gündüzlü geziyor bunlar

Birçoğu bilmiyor namusu arı
Randevu evinde topalı körü
Utanmaz sıkılmaz hayâsız karı
Gördüğü erkeği süzüyor bunlar

Edep yok hayâ yok imansız dinsiz
Temiz aile değil şöhretsiz şansız
Bazısı geziyor bacağı donsuz
Erkeklere kuyu kazıyor bunlar
Dudaklar boyalı sürmeli gözlü
Kötü yolda gezer anayla kızı
Yürürken yaparlar cilveyi nazı
İşte cemiyeti bozuyor bunlar

Hayâ bilmez namus bilmez nam bilmez
Geçim bilmez cefa bilmez gam bilmez
Hakikatin yolu nedir tam bilmez
Beyhude kendini üzüyor bunlar

Der Ferrahi sözlerimden alan yok
Hayâ nedir namus nedir bilen yok
Eğri yoldan hakikate gelen yok
Şeriat babından beziyor bunlar

Türkiye gibi milli ideolojiyi amaçlayarak kurulan devletlerde bilimsel düşüncenin gelişmesi, yerleşmesi demokrasinin güçlenmesi ile doğru orantılıdır. Ulusal bütünlüğünü sağlayabilmek, yıkılan rejimin yerini doldurabilmek amacıyla devrimler yapılır ve devrimlerin ayakta kalabilmesi için her alanda ulusalcı bakış açısı benimsenir. Tarih, edebiyat, kültür, sanat gibi iç ve dış politika konuları öncelikle sistemin güçlendirilmesi amacıyla yöneliktir.

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devletini yıkarak kurulan ve Avrupa uygarlığı normlarını benimseyerek yeni bir sistem oluşturma gereği duymuştur. Her ne kadar Avrupa emperyalizmine karşı verilen bağımsızlık savaşı sonrası kurulmuş olsa da “Devrim” önderlerinin temel amacı toplumu çağdaşlaştırmak olmuş ve bu amaçla Avrupa'nın değerlerini benimseme yoluna gidilmiştir.

Türk Devriminin ilk çeyreğinde üzerinde durduğu en önemli çağdaşlaşma alanı kültürel çağdaşlaşmadır.

Türkiye Cumhuriyeti, dil, tarih, din... Eğitim kurumları gibi alanlarda batılı normlarla yeni bir tarih, kültür ve yaşam tarzı inşasına girişmiştir. Benimsenen yeni anlayışlardan birisi de bilimsel tarih anlayışı ve bakış açısıdır.

Ulusal bakış açısıyla ele alınan tarih gibi birçok bilimsel disiplin özgün evrensel anlayışlar ortaya koymakta zorlanmıştır.

Üzerinde durmaya çalışacağımız Şeyh Bedreddin konusu da ulus devlet bakış açısı içerisinde şu ana kadar net olarak ortaya konabilmiş değildir.

Osmanlı'dan Cumhuriyete devam eden resmi tarih anlayışı ve tekçi bakış açısı ile bunun mümkün olması beklenmemelidir. Şeyh Bedreddin günümüzde bilimsel ve özgür bakış açısı ile yeniden ele alınmalı, bağımsız ve özgün eserler yazılmalıdır. Ancak ne kadar üzücüdür ki bu konuda özgün eserlere duyulan ihtiyaç kendini her geçen gün daha fazla hissettirmektedir.

Cumhuriyet döneminin ilk tarihçileri eldeki verilerden hareket ve insanüstü gayretlerle Şeyh Bedreddin hakkında birçok çalışma ortaya koymuş ancak bu çalışmalar günümüze kadar yenilenmediği için yeni bilimsel gelişmeler çerçevesinde yeni çalışmaların ya-

pılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Bilimsel tarihçiliğin en önemli üstünlüğü tarafsızlıktır. Tarihi araştırma yapanların dikkat etmeleri gereken en önemli kuraldır objektifliği yakalamak. Gerçi bunun mümkün olmadığı da kabul edilmektedir ancak duygular, ideolojiler, etnik ve dini kimliklerden sıyrılmadan yapılan araştırmaların bilimsel olmadığı; evrensel değerleri benimsemediği kabul edilir. Uluslararası geçerliliği de yoktur.

Ülkemizde ulusal ve ideolojik sapmalarla yazılan kitapların tarihi araştırma olduğunu söylemek mümkün değildir. İdeoloji ve saplantılarını köken arama, düşüncelerini haklı çıkarma aracı olarak kullanıla gelen tarih, her ne kadar geçmişe olan ilginin artmasına zemin hazırlıyor gibi görünse de bir o kadar da bilimsel doğruların-gerçek tarihin topluma yerleşmesinin önünde duran en büyük engel olarak kabul edilir. Sözü ettiğimiz saplantılı bakış açısıyla yazılan kitapların ortaya koyduğu tarihi yanlışlar insanımızın geçmişe ait sorularını attırmakta ve bu durum bilimsel tarihçilerimizin çalışmalarının göz ardı edilmesine zemin hazırlamaktadır.

Konumuz gereği incelemeye çalıştığımız Şeyh Bedreddin hakkındaki yazımıza “Şeyh Bedreddin: Paylaşılamayan Sufi” başlığını atarken dahi tereddüt yaşadığımızı belirtmeliyim.

Şeyh Bedreddin hakkında ilgili aklımıza takılan bazı sorular

Şeyh Bedreddin sufi bir derviş mi yoksa devrimci bir isyancı mıdır?

Bektaşî değerleriyle halkı Aleviliğe mi teşvik etmektedir? Yoksa dışlanmış göçebe, köylü Türkmenlerin öncülüğünü mü yapmaya çalışmıştır?

Ahmet Yesevi ile başlayan Türklerin Müslümanlaştırılmasına mı çalışıyor, yoksa Sünnî İslam'ı ortadan kaldırmaya mı?

Anadolu Aleviliğinin piri mi, yoksa İslam hukukunu yaymaya çalışan İslam âlimi mi?

Marksizm'in Anadolu'daki ilk temsilcisi mi, yoksa İslam'ın eşitlik ilkesiyle hareket eden önder mi?

Müslüman görünmekle birlikte Hıristiyanlık ve Yahudiliğe hizmet eden bir dönme mi?

Tüm tanrıci (Panteist) ideolojiyi mi benimsemişti? Devlet kurmak için mi isyan etti, yoksa Çelebi

1 Tarihçi-Yazar; naciengin@gmail.com

Mehmet'in merkezi otoriteyi güçlendirmek için seçtiği bir kurban mı?

Osmanlı'dan bu güne gelen süreçte Şeyh Bedreddin hakkında yapılan değerlendirmelerin çoğunluğu onun yeni bir din uydurmaya çalıştığı, dinleri kaynaştırmaya çalıştığı, devlete isyan ettiği, İslam'ı çarpıttığı, komünizmi savunduğu,... görüşleri üzerinde yoğunlaşmış görünmektedir.

Görüldüğü gibi sıralayabileceğimiz daha birçok soru ile devam edebiliriz soru işaretlerimize. Buradan da şu anlaşılmalıdır ki, henüz Şeyh Bedreddin olayı net olarak ortaya konabilmiş değildir. Bilimsel eserler yetersiz, ideolojik kaygılarla yapılan çalışmalar gerçeği ortaya koymaktan uzaktır.

Şeyh Bedreddin Öncesi Dönem

XIII. yüzyılda Anadolu için söylenecek en önemli şey Moğol saldırıları ile harap olmuş bir vatandır. İnsanlar köylerinden, şehirlerinden kaçmış, Türk aşiretlerinin belli bölgelerde özerk olma yarışına girdiği bir vatan toprağı olarak Anadolu'nun kaos, karmaşa ve yıkımı yaşayan bir yurt görüntüsü içinde olduğu görülmektedir.

1243 Köseadağ Savaşından sonra Anadolu'yu fiilen hâkim olan Moğollar, Anadolu'da Türkiye Selçuklularının yerine kendine bağlı Türkmen beyliklerinin kurulmasına ortam hazırlamışlardır. Bu durum Anadolu'ya Türkmen göçünü hızlandırmış ve doğudan batıya Anadolu baştanbaşa Türk Beyliklerinin yönetimine geçmiş görünmektedir.

Ekonomik ve siyasal olarak Moğolların himayesine giren Türkiye Selçukluları, özerk beyliklerin çalışmalarını engelleyememiş halkın desteğini alan beylikler kuruldukları bölgelerde ekonomik, sosyal ve kültürel hayatın canlanmasına hizmet etmişlerdir.

Harezmi bölgesinden, Horasandan, Kafkaslardan ve İran üzerinden Anadolu'ya gelen Türkmenler beylerin, şeyhlerin, dervişlerin, tarikatların çevresinde Halk İslam'ı (Milli İslam) diyebileceğimiz anlayış içerisinde yaşamışlardır. Bir yandan Orta Asya kültüründen getirdikleri geleneksel inançlarını yaşatmış, diğer yandan İslam'ın kültürlerine, hayat tarzlarına uyan yönlerini benimseyerek tekkeler, tarikatlar etrafında köy, kasaba ve şehirlerde örgütlenmişlerdir.

Türk tarihi boyunca baskılar sonucu hiçbir dinin benimsendiği görülmemiştir. Eğer varsa da zamanla o toplumlar milli benliklerini yitirme noktasına gel-

mişlerdir. Bu teze uymayan birkaç istisnayı da dışarıda tutmak gerekmektedir. Hazarların Yahudi oluşu, Macarların Hıristiyanlık sonrası durumları bu görüşümüz doğrultusunda verilebilecek yalnızca iki örnektir.

Türklerle Müslüman Arapların diyalogları daha çok Emeviler Dönemine rastlamasına rağmen Türklerin İslam'ı seçmesi için Abbasiler döneminin yaşanması gerektiği, zorlamaya karşı tepkisel mücadelenin her zaman devam ettiğinin bir gösterebilir. Bir de Emeviler Döneminde Türklerin İslam'a karşı tepkilerinde milli kültürü koruma içgüdüsünün de önemli bir etken olduğu söylenebilir. Bu durum Abbasiler Döneminde ılımlı İslam diyebileceğimiz Türk kültürünü ortadan kaldırmayan bir hayat tarzının benimsenmiş olması Türklerin Çinlere karşı Abbasiler desteklemesiyle yaygınlık kazanmıştır. Ancak Türklerin bütün boylarının din değiştirmesinden söz etmek de mümkün değildir bu dönemde. Karahanlıların siyasal yalnızlıktan kurtulmak, ortak çıkarlar etrafında hâkimiyetini sürdürmek amacıyla Orta Asya'nın dini anlayışının tevhit inancına yakın oluşu nedeniyle İslam'ın inanç esaslarını benimsemişlerdir. İslam kültür çevresine giriş Türklerin sosyal yaşamında çok da önemli değişiklikler meydana getirmemiştir. Hatta Zeki Velidi Togan'ın deyimiyse Türkler İslamiyet'i bir Türk dinine çevirmişlerdir.²

Türk İslam tarihi incelenecek olursa "Halk İslam'ı" ile "Devlet İslam'ı" arasında farkların bulunduğu görülecektir. Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devletlerinin benimsediği Sünni İslam inancının Abbasi halifelerinin siyasal desteğini almak-İslam dünyasında prestij kazanma amacına yönelik olup olmadığı önemli bir araştırma konusu olmalıdır.

Nizam'ül-Mülk'ün öncülüğünde açılan Nizamiye Medreselerinde bilimsel bir doktrin olarak benimsenen Sünni İslam inancı, İmam Gazalinin aklı dışlayıcı çalışmalarıyla güçlenmiş; resmi ideoloji haline gelerek mutlak doğru-hak olarak kabul edilir olmuştur.

Osmanlı Beyliğinin Anadolu'ya gelmesi XIII. yüzyılın İkinci çeyreğine rastlar. Aynı dönemde Anadolu'da en güçlü beylikler Karamanoğulları, Germiyan ve Candaroğulları olarak görülür. Osmanlı Beyleri Bizans sınırında Söğüt, Bilecik taraflarını yurt edinmiştir. Bizans sınırında kurulan beylik bir yandan fetih, bir

² Z.Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İst.1946, s.75; Turgut Akpınar, *Türk Tarihinde İslamiyet, İletişim Yay. İst, 1993, s.88 vd.*

yandan da halkla iyi geçinmenin yollarını aramıştır. Bölge itibarıyla çoğunluğu Hıristiyan barındıran demokrafik yapıda var olmanın temel koşulu mevcut yapıyı bozmadan varlığını kabul ettirmektir. Bu yapı zamanla daha da genişleyecek Hıristiyan, Yahudi, Bogomil, İslam gibi dini bir mozaik Osmanlı coğrafyasında yaşamlarını devam ettireceklerdir.

XIII. yüzyılda Anadolu'daki Türk aşiretleri genellikle Müslüman olmakla birlikte taassuptan uzak, eski inançları olan Gök-Tanrı geleneklerine bağlı; İslam'la milli kültürü kaynaştırmaya çalışan, köylerde ziraatçılık ve tarım, genelde göçebe hayatı sürdüren ancak şehirde yaşayanların daha çok Sünni İslam'ına bağlı olarak hayatını sürdüren bir görünüm arz etmektedir.

Kuruluş Dönemi Osmanlı yöneticilerinin öncelikli hedefi topraklarını genişletmek, varlığını sürdürmek ve halkın geçimini sağlamak olmuştur. Önceleri Anadolu ile sınırlı kalan fetihler Orhan Bey döneminde Balkanlara da yönelmiş ve Balkan ulusları gelenek ve eski yaşam şekillerini değiştirmeden Osmanlı himayesine girmişlerdir. Hatta Osmanlı zımmî olarak kabul ettiği Müslüman olmayan toplumlardan sadece haraç ve cizye vergisi almış buna karşılık onları askerlikten muaf tutmuştur. Bunun dışında her türlü özgürlük verilen azınlıklar tımar topraklarında tarım, şehirlerde zanaatkarlık, ticaret gibi uğraşlarla hayatlarını sürdürmüşlerdir.

I.Murat Döneminde ilk kez merkez dışı güçlere karşı Hıristiyan unsurlardan oluşan Devşirme Sistemi ile Yeniçeri Ocağının temeli atılmıştır. Devşirme sistemin temelinde her ne kadar orduyu güçlendirme düşüncesi varsa da bir o kadar da Hıristiyanları Türkleştirme ve merkez dışı güçler tarafından desteklenen Türkmenlerin Osmanlıya karşı isyanlarında merkezi koruyacak bir ordu hazırlama düşüncesi yatmaktadır. Çünkü bu dönemde bir yandan Karamanoğulları gibi Türkleri bir çatı altında toplamak amacıyla Türkçeyi resmi dil ilan eden ve milliyetçi politika izleyen güçlü bir devlet, bir yandan da Türk devlet geleneğinde var olan Oğuz soyundan olan her hükümdar sülalesinin devlet kurabilecek olması Osmanlı yöneticilerini fazlasıyla düşündürmüş olmalıdır. Buna karşı bir yandan Balkanlarda Türkleştirme, bir yandan ılımlı ekonomik ve siyasi politika; diğer yandan da Türkmen beylikleri ile dostluk ilişkilerini artırma çabaları içerisinde giren devlet bu dengeyi Fatih dönemine kadar sürdürmüştür.

görülmektedir. Fatih döneminde Çandarlı sülalesinin saray dışına çıkarılmasıyla Türkmenlerin Osmanlıya karşı gücü büyük ölçüde kırılmış Osmanlı sarayı devşirmelerin eline geçmiştir denebilir. Türklere daha çok tarımsal hayat içerisinde köylerde oturma, savaşlarda orduya Tımarlı Sipahi adıyla asker gönderme gibi bir rol biçilmiştir. Ticaret, siyaset, sanat gibi uğraşlar azınlıklara uygun görülmiştir.

Melikşah'ın yönlendirmesiyle Batı Anadolu'ya doğru yönelen Türk akınları Ahilerin de katılımıyla Türkleşme ve İslamlaşmayı hızlandırmıştır. Orhan Bey, I.Murat ve Yıldırım Beyazıt dönemlerinde Rumeli ve Batı Anadolu'da Manisa, Muğla, Balıkesir... Bisans toprakları Ahilere verilmiş ve böylece Türk-İslamlaşma hızlanmıştır. Yalnız Saruhan (Manisa)'da Ahi Aslan, Ahi Farkun, Ahi Şaban, Ahi Çarpık, Ahi Yahşi ve oğulları Ahi Yunus, Kandırmış Şeyh, Adil Şeyh Duruca Baba, Nusrat Şeyh, Saru İsa, Saru Şeyh, Kutlu Bey, Kızıl Emeli zaviyeleri gibi kişi ve kurumların faaliyetlerini sürdürmesi Osmanlı öncesi ve Osmanlı Kuruluş Döneminin toplumsal dokusu ile ilgili önemli ipuçları verir. ³

Hıristiyanlar üzerinde Bizans'ın baskılarına karşı genelde hoşgörülü, mazlumu koruyucu bir anlayışı benimseyen Osmanlı Devleti I.Mehmet (Çelebi) Döneminde bu anlayışını daha çok devletin çıkarları ve yüksek tabakadaki ordu, bürokrat ve feodal bey yönünde kullanmış gibi görünmektedir. Bu dönemde küçük toprak sahibi çiftçi, göçebe, zanaatkar ve tüccarların malları merkezin belirlediği beylere bırakılmıştır. Bu durum bazı Ahi önderleri, tarikatlar ve Abdallarla Şeyh Bedreddin İsyanını desteklemelerine sebep olan en önemli nedenlerden birisi olarak görülür. ⁴

Fetret Dönemi'ne kadar şehirlerde dinler, milliyetler iç içe hiçbir sorun yaşamadan yaşamıştır. Çünkü Osmanlıyı benimseyen Hıristiyanlar Halk İslam'ına yakın durmuş ve Bizans'ın baskı altında tuttuğu tek tanrıcı Bogomilist Hıristiyanlar (Boşnaklar) Osmanlıyı tercih etmişlerdir. XVI. yüzyıla kadar Boşnak ve

3 Ömer Lütfü Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, s.36 vd. Basım yeri ve yılı yok.

4 Aşıkpaşaoğlu Tarihi, I.Baskı, M.E.B.Yay.İst.1970,s.97-98 ; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler-15.16.Yüzyıllar-Tarih Vakfı Yurt Yay. İst,1998, s169.*

Arnavut Hıristiyanlarının Müslümanlaşması da bu çerçevede gerçekleşmiştir. Türkler arasında yaygın olan tarikat ve tekkelerden hiçbir tepki görmeyen Sırp, Rum, Bulgar, Romen... Balkan uluslarının Osmanlı yönetimini tercih etmelerinde merkez dışı dini kurumların çabalarını yabana atmak mümkün değildir.

Kuruluş Dönemi Osmanlının dini ve kültürel örgüsü tam olarak ortaya konabilmiş değildir. Ancak genel kabul gören resmi söylemin aksine ideal bir devlet ve toplum düzeninden bahsetmek mümkün değildir. Tam aksine kozmopolit dini ve toplumsal-ulusal örgü içerisinde devletin yönlendirici rolü her zaman kendini hissettirmiştir. Türkler Moğol baskısı ile Anadolu'ya gelmiş ve daha çok göçebe yaşam içerisinde köylere yerleşmeye başlamıştır. Orta Asya geleneği ile konargöçer hayatını Anadolu'ya getiren Türkler şehirlerde oturan Rum, Ermeni, Yahudi, Sırp... Uluslarla kısa zamanda kaynaşmış ancak yine de köy ve kırsal kesimlerde yaşamlarını sürdürmeyi tercih etmiştir. Türkiye Selçuklularının ticari faaliyetleri canlandırması ve dini-tarikat şeyhlerinin şehirlerde yaşamaya başlaması ile Türklerin merkezlere doğru kaydıkları görülmektedir. XIII. yüzyılda Anadolu'daki Türk aşiretleri genellikle Müslüman olmakla birlikte taassuptan uzak ve kendilerine Orta Asya geleneğinde Şaman-Kam-yol gösterici anlayışa uygun olarak İslam sonrası baba, dede, şeyh, pır, abdal, ermiş, derviş gibi yol göstericilerin peşinden gitmişlerdir. Türkler XIII. ve XIV. yüzyıldan itibaren kendilerini daha çok merkez dışında yaşayan köy ve kasaba merkezli tarikatlarla ifade etmeyi uygun bulmuş görünmektedirler.⁵ Bu durum Türklerin Türk İslam sentezini Arap İslam'ına takılmadan saf bir şekilde gerçekleştirmiş olduklarının da bir kanıtıdır. Şehirlerde ise Mevleviye, Halvetiye, Rifaiye tarikatlarının örgütlenmesi hem ekonomik hem de dini hayatın güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bu dini hayat Sünni İslam'la özdeşleştirilmiş görünmektedir. Köy ve kasabalarda ziraat ve göçebe hayatla uğraşan Türkler ise Heterodoks tarikatların etkisi altında ve onlarla birlikte görünmektedirler.⁶

Osmanlı'nın Türk devletlerinden devraldığı

5 Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğun Kuruluşu*, Ötüken Yay. İst. 1986, s.96,164vd.

6 Köprülü, *age*, s.96vd

önemli geleneklerden birisi de ülke topraklarının hükümdar sülalesinin ortak malı sayılmasıdır.⁷ I.Murat'a kadar bu anlayış yaygınken bu dönemde ülke biraz daha merkezileşme yolunda adımlar atmış ve hükümdar ailesine bırakılmıştır. Fatih döneminde ise tam bir merkezileşmeyi sağlayabilmek amacıyla tahta çıkan hükümdarın çocuklarını "Nizam-ı Âlem" için öldürebileceğine dair örf huku-kundan yasal dayanak bulmuştur.

Ankara Savaşına (1402) kadar siyasal olarak Anadolu'ya hâkim olan Osmanlı bu savaş sonunda yeniden otorite boşluğuna düşmüştür. Ankara Savaşında devşirme kökenli yeniçerilerin sonuna kadar savaşmasına rağmen Anadolu Türkmen sipahilerinin savaşı terk etmesi⁸ Türklerin yerleşik dini ve otoriter bir hayatı benimsemediğini mi göstermektedir? Uluslararası ticaretle zenginleşen Osmanlı merkezi ulemasının Balkanlardaki çalışmaları; Venedik, Cenova, Bizans ve Rodos Şövalyeleriyle yaptıkları ticari anlaşmalar Balkanların elden çıkmasını önlemiş olmalıdır.⁹ Karesi Beyliği dışında diğer beylikler bağımsızlıklarını yeniden kazanmış ve Osmanlının içinde bulunduğu taht kavgalarından faydalanmaya çalışmışlardır. Ankara Savaşında Halk İslam'ını uygulayan (Heterodoks) Türkmenlerin Moğolları desteklemesi Çelebi Mehmet'de önemli karar değişikliklerine yol açmış olmalıdır. Bunun sonucu olarak Çelebi Mehmet'in Anadolu'da küçük toprak sahiplerine karşı yarı feodal beyleri desteklemesi iç karışıkların hızını artırıcı rol oynamış olabilir.

İsyanın başlaması

Şeyh Bedreddin İsyanı ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Yazımızın başında belirtildiği gibi bu çalışmalar çoğunlukla tek yönlü olup ulaşmak istedikleri, varmak-ispat etmek istedikleri bir düşünce, ideoloji çerçevesinde olayın tüm boyutlarıyla ortaya çıkarılmasından uzak çalışmalardır.

Bilimsel eserlerin yanı sıra Nazım Hikmet'le başlayan¹⁰, edebi türden eserlerin yanı sıra daha çok araştır-

7 Aydın Taneri, *Türk Devlet Geleneği-Dün-Bugün-Töre Devlet Yay.Ank.1981*, s.46

8 Stafanos Yarasimos, *Azgelmişlik Sürecinde Türkiye*, Belge Yay. İst. 1986, c.I, s.170

9 Yarasimos, *age*, s.170

10 Nazım Hikmet, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Destanı*, İst.1968), Radi Fiş, *Ben De Halimce Bedreddinem*, Evrensel Yay.İst.2001), Durali Yılmaz, *Şeyh Bedreddin-Sufi*

ma eserlerine rastlamak mümkündür. Ancak Marxizm ve Milliyetçi-İslamcı kimlikler¹¹ arasında sıkışıp kalan Şeyh Bedreddin İsyanının gerçekliğinden zamanla uzaklaşmış görünmektedir. Hatta liselerde okutulan tarih kitaplarında bile Şeyh Bedreddinin Osmanlı'nın başına padişah olmayı amaçladığı söylenebilmektedir¹². Hâlbuki yeni araştırmalar şeyh Bedreddin İsyanının böyle bir amacının olmadığını şüphe götürmez bir şekilde ortaya koymaktadır.¹³

Şeyh Bedreddin İsyanı çoğu araştırmacı tarafından Türkiye Selçukluları döneminde görülen Babailer İsyanı ile özdeşleştirilir. Hatta daha da ileri gidilerek Şah İsmail'in İran'daki hareketini de aynı kategoriye koyan araştırmacılar da vardır¹⁴. Ancak yeni araştırmalar bunun doğru olmadığını göstermektedir.¹⁵

Gerek Babailer İsyanı gerekse Şeyh Bedreddin İsyanı gibi Türk devletlerinin değişik dönemlerinde görülen isyanların nedenlerinden en önemlisi meydana gelen sosyal ve siyasal değişimin yarattığı bunalımlardan kaynaklanmasındır. Her dönem için geçerli olan bu tespit Cumhuriyetin ilk yıllarında rejime karşı Şeyh Sait İsyanıyla da örneklendirilebilir. Toplumsal beklentilerin devletler tarafından karşılanmaması büyük isyanlara, devrimlere yol açabilmektedir. Şeyh Bedreddin İsyanını incelerken çoğunlukla tarım ve ziraatla uğraşan Türk kitlelerinin beklentilerini dikkate almak gerekmektedir.

I.Murat'a kadar merkezi devletin baskısını görmeden, hatta desteği ile ödüllendirilen tımar sahibi, küçük işletme ve zanaatkarlar merkezin güçlenmesine paralel olarak bu avantajlarını kullanamamaya, toprakları ellerinden alınmaya, tımarlı sipahisi adıyla devletin belirlediği küçük burjuva çiftçilerine karşı güçsüzlüşmeye başladılar. Ankara Savaşı deyim yerindeyse toprakları, hâkimiyet alanları ellerinden alınmış; Osmanlı'dan zarar gören kesimlere kurtarıcı gibi görüldü. Savaş

İsyanı-Bakış Yay. İst. 2001

11 İbrahim Hakkı Konyalı, *Stalinin Şeyh Bedreddin-i Simavi, "Tarih Hazinesi,1950,s.1; Müfit Yüksel, Şeyh Bedreddin İsyanı, Bakış Yay, İst.2002; Orhan Asena, Simavnalı Şeyh Bedreddin, Ank.1969*

12 Erdoğan Merçil, İsmet Miroğlu, Yusuf Halaçoğlu, *Tarih II, Altın kitaplar,1992-93 Eğitim Yılı s.35*

13 A.Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, s.169*

14 İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi, M.E.B.Yay, İst.1992, s.114*

15 A.Yaşar Ocak, *a.g.e, s.136-202*

sonunda beylikler yeniden hâkimiyetlerini sürdürmeye, küçük toprak sahipleri topraklarını, azınlıklardan oluşan tüccar sınıfı ticaretini devam ettirmeye başladı. Hem de merkezin Sünni inancının etkisinde kalmadan Halk İslam'ı (Heterodoks) tarikatlar da çalışmalarını rahatlıkla devam edebilecekti.

Fetret Döneminde Rumeli'de bağımsızlığını ilan eden Musa Çelebi hukuki işlerin başına da (Kazaskerlik) Şeyh Bedreddin'i getirdi. Toprak sahiplerine toprakları geri dağıtıldı. Ulemanın halk üzerindeki baskılarına son verildi. Bütün bir kozmopolit yapı tıpkı Türklerin Anadolu'ya ilk geldiklerinde buldukları gibi hayatlarına kaldıkları yerden sürdürmeye devam ettiler. Musa Çelebinin güçlenmesi ve etrafında bunca taraftar toplaması onun inkılâpçı bir ruha sahip olduğunu da göstermektedir. Küçük köylü, Hıristiyan ahali ve Müslümanların desteği ile iktidara gelen Musa Çelebi asiller ve büyük toprak sahiplerine karşıydı.¹⁶ Musa Çelebinin adaletli, eşitlikçi yaklaşımı, Avrupa ile olan ticarete dostane ilişkileri kısa zamanda güçlenmesine yardım etti. Bizans'ın Ankara Savaşında Timur'a yardım etmesinin öcünü almak amacıyla İstanbul'u kuşatan Musa Çelebi Bizans'la ittifak yapan Çelebi Mehmet'e yeniliştir.¹⁷

Musa Çelebinin ortadan kaldırılmasında Bizans'ın yardımı kadar bir zamanlar Musa Çelebinin yanında yer alan ancak Çelebi Mehmet tarafından ayrıcalık vaat edilen Hıristiyan bazı beylerinin de bulunması dikkat çekicidir. Ki, Çelebi Mehmet Trakya'da Musa Çelebi'den sonra bu beyleri fazlasıyla ödüllendirecektir.

Musa Çelebinin öldürülmesinden sonra Şeyh Bedreddin İznik'e sürülmüş ve maaş bağlanarak zorunlu ikamet ettirilmiştir. Sanırız Şeyh Bedreddin İsyanı olarak tarihe geçen sorunların düğümü buradadır. Asıl sorunlar bu dönemde başlamıştır. Her ne kadar Musa Çelebi'den kurtulmuş olsa da Çelebi Mehmet'in Anadolu'da tam olarak hâkimiyeti sağlayamadığı ortadadır. Çünkü bir yandan merkez dışında faaliyet gösteren Heterodoks tarikatlar, diğer yandan dede, pir, abdal, baba gibi isimlerle göçebe Türk toplulukları tarafından kesin bir bağlılıkla sevilen kişilerin etrafında devam eden oluşumlar Çelebi Mehmet'in hâkimiyetini

16 Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, çev. Güzin Yalçer, İst 1971,s.69*

17 İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, T.T.K, C.I, Ank.1982, s.341*

sarsacak önemli merkez kaç güçler olarak görülür. Bu tür merkez dışı Türk taifesi ve Heterodoks taifesinin de ortadan kaldırılması gereklidir ki o zaman Osmanlı resmi ideolojisi, ekonomik ve siyasi yapılanması tam olarak gerçekleşebilsin.

XIII ve XIV. yüzyılda Halk İslam'ının günümüzde olduğu gibi çoğunlukla Sünni İslam olmadığı ortadadır. Bu inanca Şiilik'te denemeyeceğine göre Türklerin yaşadığı İslam inancı Orta Asya Türk inancınının İslam'la karışmasıyla oluşan gelenek olarak devamından başka bir şey olmasa gerek. Her ne kadar Karahanlı'lardan itibaren Türk-İslam devletleri Sünni İslam ve Abbasi halifelerine bağlı kaldırsa da halkın tamamının bu inanç esaslarını devletler gibi siyasal gereklilikler çerçevesinde anlamadığı; daha çok Türk kültürünü yaşatacak şekilde sentezledikleri anlaşılmaktadır. Türkler İslam'ı Arap geleneğine göre değil kendi süzgeçlerinden geçirerek benimsemiş ve hayatlarına monte etmişlerdir. Bunun yapılmaması durumunda Türklerin Araplaşma, İranlılaşma eğilimi gösterecekleri ortadadır. Gaznelilerin, Büyük Selçukluların Arap ve İran kültüründen etkilendikleri aşikârdır.

Olasılık olarak ileri sürdüğümüz yukarıdaki satırlar Türk kültürünün özgün yapısının korunmasına büyük katkı sağlamıştır. Osmanlı'nın resmi ideolojisi çerçevesinde medrese geleneği içerisinde sadece Arap İslam kültürü ile faaliyetler tek tip yürütülseydi sanırsız şu anda Türk kültürünün bu kadar rahatlıkla bahsedebilmemiz mümkün olmazdı.

Şeyh Bedreddin İsyanı konusunda ortak bir görüş yoktur. Şeyh Bedreddin'in hayatı ile ilgili en detaylı bilgiler torunu Halil b. İsmail'in "Şeyh Bedreddin Mahmut Menakıbı" kitabıdır.¹⁸ Bu kitapta her ne kadar Şeyh Bedreddin Selçuklu soyundanmış gibi gösterilse de aslında anne tarafı Hıristiyan bir aileden geldiği bilinmektedir. Hatta hanımlarından birisinin ve gelinin de Hıristiyan olduğu kesindir. Torunun böyle hareket etmesinde Şeyh Bedreddin hareketini haklı çıkarma düşüncesi aranmalıdır. Bursa, Konya ve Mısır'da eğitim gören Şeyh Bedreddin'in isyanın amacı Hammer'e göre Asya ve Avrupa'da devlet kurmak ve yarattığı yeni mezhebini yaymaktır.¹⁹ Hoca Sadeddin ise, isyanda Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in sorumlu oldu-

ğunu, Çelebi Mehmet'in isyan bölgelerindeki isyancıların topraklarını askerlere dağıttığını dolayısıyla isyanın ekonomik olduğu üzerinde durmaktadır.²⁰ İlk dönem Osmanlı tarihçilerinden hareketle İ.Hakkı Uzunçarşılı'da olayın Alevi, Hıristiyan ve Yahudilerin ortak hareketi olduğu üzerinde durmuştur.²¹ Ancak, Yahudi yazar Moshe Sevilla-Sharon olayda Yahudi rolünün olmadığını Torlak Kemal'in Yahudilikle ilgisinin bulunmadığını, Yahudilerin kısa zamanda mevcut kültüre-ortama ayak uydurabildiklerini ileri sürmektedir.²²

İsyanın dini sebeplerden dayandığı çıktığı ve Şeyh Bedreddin'in bu nedenle idam edildiği görüşü Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyetinde resmi tarihçilerin benimsediği ortak görüş olarak kabul edilerek günümüze kadar gelmiştir. Ancak bu görüşlerin değişmesini sağlayacak yeni bilgiler, yeni değerlendirmeler zaman içinde artmasıyla Şeyh Bedreddin İsyanı bilimsel gerçeklerin ışığında gün ışığına çıkabilecektir. Genellikle zındık, mühlid, alevi, markist, Heterodoks İslamcı, şaki, pan-teist, sufi, kalender, batini hurufi, vahdet-i vücudçu, mutasavvıf... gibi yaklaşımlarla anlatılmaya çalışılan Şeyh Bedreddin'in dini ve kültürel altyapısı derinlemesine araştırılmamış görünmektedir. Bir kişide bu kadar kimlik ve kültürün bulunması mümkün olmamakla birlikte o kişinin psikolojik sorunlarının bulunduğunu da gösterir bu durum. Birçok kişilik ve birçok dini terminolojinin, düşüncenin aynı anda bir kişide yaşaması, savunulması fikir ve kimlik bunalımında olan insanlarda görülen bir hastalık sayılır. Şeyh Bedreddin'in kazaskerlik yapması Sünni İslam hukukunu anlatan Cami'ül-Fusuleyn, Teshil-i Hukuk, Letaif'ül-Rivayet gibi eserlerin sahibi olması onun muhakeme gücünün gelişmiş olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Varidat dışında yazmış olduğu eserlerde Sünni İslam ilkelerini benimsemiş görünen Şeyh Bedreddin'in Batini (Şia) olmadığı Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Yaşar Ocak ve Hüseyin Hatemi gibi bilim adamları tarafından kabul edilmektedir.²³

20 Hoca Sadeddin, Tac'üt-Tevarih, Kültür Bak.Yay, c.II, Ank.1992, s.111,112

21 Oruç Bey Tarihi, Haz. Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser, tarihsiz, s.76; İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, T.T.K. Yay. C.I, Ankara, 1982, s.360-367

22 Moshe Sevilla-Sharon, Türkiye Yahudileri, İletişim Yay. İst. 1991, s.33,34

23 Hüseyin Hatemi, "Şeyh Bedreddin", Osmanlı Ansiklopedisi, İz yay, c.I, İst.1996, s.252; A.Yaşar Ocak,

18 Yay. Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İsmet Sungur, İst.1967

19 Joseph Von Hammer, Osmanlı Tarihi, M.E.B.Yay, c.I, İst.1191, s.108

Son dönemde yapılan araştırmalarda Şeyh Bedreddin İşyanının ekonomik, döneminde yaşayan siyasal ve toplumsal sorunlarının bir sonucu olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır. Öyle ki, Şeyh Bedreddin'in dönemin toplumsal bunalımına bir çözümler arayışı içinde olduğu; otorite boşluğundan kaynaklandığı ileri sürülebilir.²⁴

Kuruluş Dönemi Osmanlı devlet ve toplumu Ankara Savaşından sonra ağır bir ekonomik ve kültürel buhran geçirmiştir. Moğol istilasıyla yağmalanan topraklar halkın geçimini zor karşılıarken devletin belirlediği vergiler ödenemez olmuş ve Çelebi Mehmet'te toprakları yarı feodal orta ölçekli saray çevresindeki burjuvalara bırakmıştır. Bununla hem merkez dışı güçlerin egemenliği kırılacak, hem de sekteye uğrayan hazine gelirleri arttırılacaktır. Çelebi Mehmet'in bu uygulaması daha çok köy ve kasabalarda yaşayan; batı Anadolu, Trakya topraklarında özgürce yaşayan Türkmen, Yahudi ve Hıristiyanları etkilemiş görünmektedir. Çelebi Mehmet'in toprakları bir bakıma merkezileştirmesinde merkez dışı oluşumların önüne geçme düşüncesinin da yattığını söyleyebiliriz. Devletin resmi İşlam inancını oluşturan Sünni anlayış göçebe Türkmenler üzerinde etkili olamamış ve bu durum Sünni ulema ile halk dervişlerinin arasını açmış görünmektedir. Halk dervişlerinin tarikatlarla çevrelerini genişletmeleri Sünni inancın saray ve çevresiyle sınırlı kalması tehlikesini doğurmuş, buna karşı önlem alınmak istenmiştir.

Bir yandan dini, diğer yandan da siyasi gerekçeler ileri sürülerek idam edilen Şeyh Bedreddin'in Musa Çelebi'nin kazaskeri ve Çelebi Mehmet'in siyasi rakibi olduğu unutulmamalıdır. Trakya ve Batı Anadolu'da çok yoğun bir taraftar kitlesinin Çelebi Mehmet'e karşı (Osmanlıya değil) Düzmece denilen Mustafa Çelebi'yi desteklemesi ve Mustafa Çelebi İşyanının da Şeyh Bedreddin İşyanı ile ilişkilendirilmesi tesadüf olmamalıdır.

Bazı yazar ve çevrelerin mal bulmuş mağribi gibi sahiplendikleri Şeyh Bedreddin İşyanı ekonomik, tarikat ve siyasi nedenlerin birleşmesiyle ortaya çıkmış bir isyan olarak görülür. Ancak isyanda rol alan kitlelerin temel düşüncesinin topraklarını geri almak,

Osmanlı'da Zındıklar, Mülhidler, s. 138,158

24 Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, c.1, İst. 1979 s.336,337

geçimlerini sağlamak olduğu unutulmamalıdır. Zira Şeyh Bedreddin'i Osmanlıya teslim eden çevreler bir zamanlar Şeyh Bedreddin ile birlikte olan guruplardır. Çelebi Mehmet'in hâkimiyeti sağlaması, Türkmen beyliklerinin güçlerinin kırılmaya başlaması isyanı destekleyen çevrelerin Osmanlı yanlısı olmasının sağlamış ve Şeyh Bedreddin'i yalnız bırakmışlardır.

Şeyh Bedreddin İşyanı ile ilgili yapılan son dönemde yapılan değerlendirmelerden iki örnek İşyana bakış açısını göstermesi açısından önemlidir. "Tarihlerimizdeki Şeyh Bedreddin olayı, devletin, gazi kültüründen imparatorluk sürecine geçişi sırasında yaşanan sancılıların ilk ciddi örneğidir. Dolayısıyla Şeyh Bedreddin, içerisinden çıktığı toplum, hareket ve faaliyetleri, müttetik ve mücadelesi ile uzlaştırmacı kişiliği, onun bir zındık ve asi olarak ilan edilmekten ziyade, tam bir gazi kimliği içerisinde incelenmesi, tarihi hadiselerin akışına daha uygun olacaktır."²⁵

"Bedreddin Hareketi, dini değerlerle beraber diğer harekete geçirci unsurları çok iyi kullanarak, siyasi iktidara yöneliktir. Müslümanlara karşı kılıç kullanması, gayr-i Müslimlere gösterdiği hoşgörünün birazını dahi dindaşlarına göstermemesi, bize, daha önceden vuku bulan Hariciler ile yakın tarihte görülen Vahhabilik ara-sındaki benzerlikleri çağrıştırmaktadır."²⁶

Bunalım sonrası yeniden kuruluş evresine giren Osmanlı Fetret Dönemi ve sonrasını çok sancılı atlatmış, toplum-devlet bütünlüğü sarsıntı geçirmiştir.

Bununla birlikte Osmanlı bunalım dönemlerini daha rahat atlatmak amacıyla muhalif bazı kesimlerin ortadan kaldırılması ulusal-dini-merkezi devletlerin genel anlayışı olarak kabul edilir.

Şeyh Bedreddin merkezi devlet otoritesinin sağlanması amacıyla ortadan kaldırılmış muhalif bir kimlik olarak tarihe mal olmuştur.

25 Selahattin Döğü, "Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri", http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/23/101.pdf, s.92, 10.06. 2019 internet kaydı, saat: 13.03

26 Mevlüt Uyanık, Osmanlı Düşünce Tarihinde Toplumsal Bir Muhalefet Olarak Şeyh Bedreddin Ve Hareketinin Tahlili", https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar/2250-osmanli-dusunce-tarihinde-toplumsal-bir-muhalefet-olarak-seyh-bedreddin-ve-hareketinin-tahlili? fbclid=IwAR1tPk2Awbab89 HaCzClPg49mx KqS32F6ZeldaxgKICoV4ImLnK4dcE4cw, 26 Mayıs 2019, 9.21 internet kaydı

Kültür varlıkları, insan zekâsı, akli ve idrâkiyle meydana getirilen eserlerdir. Ekserisi, târihî hüviyete sâhiptir. Dolayısıyla, hem estetik, hem sosyolojik ve hem de târih, onlarda bir ifade ve bir değer bulur. Bu bakımlardan himâyeye, korunmaya ve değerlendirilmeye tâbi tutulmalıdırlar.

Tabiat varlıkları ise, Allahü teâlânın, biz insanoğluna ikrâm ettiği büyük bir nimettir. Havadan, suya, güneşten, kurda kuşa kadar, dokunabildiğiniz, işitebildiğimiz, görebildiğimiz hattâ tahayyülümüzde bulunan her şey bu varlıklardandır.

Denizler, göller, vâdiler, yıldızlar, nehirler, dağlar, uçurumlar, kanyonlar, verimlisinden çır-çıplağına kadar ovalar, çöller, kayalıklar... Hepsi, hepsi, ayrı ayrı birer kıymet ve birer nimettir.

Kısaca; gökte uçan, yerde sürünen, yürüyen koşan, denizde gölde, nehirde yüzen her türlü yaratık bu tabiatın içersinde, değer verilmeye, korunmaya muhtaç varlıklardır.

Esas maksadım, bunları anlatmak değildir. 29 Nisan-13 Mayıs 2019 tarihleri arasında, bâzı vesîle ve sebeplerle, güzel Anadolumuzun bâzı yerlerini gezme imkân ve fırsatım oldu. Bu zaman içersinde, beni üzen hususlarla karşılaştığım gibi, beni ziyâdesiyle sevirdiren ve memnun eden durumlarla da karşılaştım. Başlayayım...

Afyonkarahisar/Frig Vâdisi-01 Mayıs 2019
Çarşamba: Beşbin yıla dayanan bir mâzîye sahip. Hitit, Frig, Lidya Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerinden günümüze ulaşan her kültürle hemhâl bir bölge. Kaya Mezarları, kaya yerleşim yerleri, kiliseler ve câmi, tekke ve türbeler düşündüğümde çok fazla, çok daha zengin. Ancak...

Ne yolu/ulaşımı, ulaşım; ne temizliği ve bakımı, bakım!..Başka birilerinin elinde olsa, burayı hususî bir turizm havzası hâlinde pırıl pırıl yapar ve hizmete öyle sunar. Hiçbir açıklayıcı tabela ve kişi mevcut değil... Gerek kilisenin ve gerekse diğer mağara barınakları temiz değil. Kayalar üzerine olur olmaz yazılar yazılarak dış cephe kirliliğine bir kirlilik daha katılmış... Hani, "Saldım çayıra..." derler ya işte tamamen öyle!

Bu havza içersinde, bir de *Döğer Kervansarayı* bulunmaktadır. Anlayabildiğim kadarıyla yeni tamir

edilmiş. Sultan Murat (1421-1451) zamanında yapılmış olan bu kervansaray, ne yazık ki, mezbelelik hâlinde...Ne iç bakımı ve temizliği var, ne de çevre... İçim yana yana, titreye titreye birkaç poz fotoğrafını çektim....İnanır mısınız, çatısındaki çimenler göğe yükseliyor. Alnının ortasından, ışıklandırma adına kablolar geçirilmiş!..

Ne demeliyim; Osmanlı eseri böyle ise, diğerleri de elbette öyle olacaktır!..

Ihlara Vâdisi-03 Mayıs 2019 Cuma: Ihlara Vâdisi'nin medhini senelerdir duyuyordum ammâ görebilmem şimdiye kısmetmiş. Aksaray ilimize bağlı ve ondan 45 km. uzakta bulunan Güzelyurt ilçesinin batısında derin bir vâdi. İçinden, hâlâ durulmayan Melezdiz Çayı akıyor. Selimiye köyünden başlayıp Ihlara Köyü'nde son bulan esrarengiz dik yamaçlı 14 km uzunluğunda tabiî hârika bir kanyon!..

Ağaç yapraklarının henüz yeni yeni yeşermeye başladığı bu günlerde, güneşin tam ısıtamadığı bir mevsimde, Ihlara Vâdisi'ni seyretmet doyulmaz bir zevk veriyor. Dolambaçlı dar merdivenlerle vâdinin dibine iniliyor...fakat, çıkabilen çok bahtiyar...Çünkü çok dik ve uzun.

Vâdinin önemli bir bölümünü görebilecek kadar merdiven indim...Eşim Canan Hanım, kardeşim Sedat ve onun eşi Nermin Hanım, döndükleri zaman gerçekten yorgun düşmüşlerdi.

Demek ki, Ihlara'yı gezebilmek, herkesin harcı değilmiş!..Bu arada, onlar inip çıkarken, ben de düşündüm eblette...Bir defa, buraya giriş ücreti çok pahalı...Kişi başı otuz Türk lirası yâni beş dolar... Birkaç kişilik bir âilenin Ihlara'yı gezmesi mümkün değil...

Zâten ziyâretçi fazla...Bunu, daha artırmanın ve Türkiye'yi önce kendi insanımıza ve ardından da yabancılara tanıtabilmenin bir yolu da 'ucuzluk' olmalı...Hizmet budur!..

İkincisi; acaba olur mu, bilemem!..İniş için değil, çıkış için, arazi yapısı çok dikkatli incelenip tahlil edilerek, tabiî yapıyı bozmadan-incitmeden-zedelededen, münâsip bir yerden bir asansör veya yürüyen merdiven mümkün olmaz mı? Bilemem dedim ammâ bilirim ki, istenilirse olur? Hem de bal gibi olur!..

Düşününüz, benim gibi değil, meselâ, her türlü sağlık şartı müsâit olmayan, hâmile olan, yaşlı olan kişilerin, mevcut şartlarda, İhlara'yı doyasıya gezebilmeleri mümkün olabilir mi?

Hem maddî olarak ve hem de arazî yapısıyla ziyaretçilerin özel durumları sebebiyle...Düşünmeli, derim!..İhlara'da, biraz daha tesisleşmek lâzım...İşimiz çok...Fakat inanın ki zor değil!..

Ürgüp-03-04 Mayıs 2019: Ürgüp'e ikinci gelişim. İkisinde de, şöyle dört başı mâmûr diyebileceğim bir şekilde gezmem mümkün olmadı. Öyleyse, anladığım kadarıyla söyleyeyim: Ürgüp, Damsa Çayı kenarında kurulmuş başlı başına bir müze şehir!.. Kayalara oyulmuş kiliseleri ve peri bacalarıyla bir başka dünyadır. Bir başka dünya şudur: Türkiye'nin hangi şehrine giderseniz bir başka değil bambaşka özellikleriyle karşılaşırsınız: Bizans, Selçuklu, Osmanlı, Cumhuriyet Ürgüp'tedir.

Bâzısı, deniziyle; bâzısı, güneşin batışıyla; bâzısı, heybetli dağlarıyla; bâzısı, yeşilin her türünü barındıran manzaralarıyla...sizi celbeder, cezbeder ve yine cezbeder!..Tabii ki, Ürgüp'te, Türk eserler de dikkat çekici!..Ancak...

Tarihî dokuyu bozmadan çok ihtimama ihtiyacı var!..Bu açık hava müzesini çok iyi değerlendirmeliyiz!.. Çok!..Çoook!..

Ve Torosların başı dumanlı kuzey zirvelerindeki bembeyaz karların gönül okşayıcılığıyla yepyeni güzelleri seyrederek Porsuk Köyü Alanbahçe Yaylası girişindeki İsmail Deliktas Ailesi Hayratı 2015 çeşmesinden sulanıp soluklandıktan sonra güneye doğru yol alıyoruz.

Tarsus Şelâlesi-04 Mayıs 2019 Cumartesi: Belki de dünyanın en güzel şelâlelerinde biri...Suyu bol, çağıl çağıl akıyor...Hangi cepheden seyretsen doyumsuz!.. Şahane bir park fakat hizmet yetersiz!..Etraf bira şişesi, kâğıt ve her çeşit çöple dolu...Pis koku da cabası!!!

Tanıttım tabelasında, "Taşdığı Alivüyonlarla Çukurova Deltasının ortaya çıkışında önemli rol oynayan Berdan Irmağı, Orta Toroslar'ın Güneydoğu yamaçlarından (Bolkar Dağları) doğan derelerden meydana gelmektedir. Seyhan ve Ceyhan ırmaklarının aksine Çukurova'da kısa bir yol kat ederek Akdeniz'e dökülür. Toplam uzunluğu 142 km. yi bulan ırmağı oluşturan derelerin en önemlisi ise, can, pamuklu ve Kusun dereleridir. Akdeniz'e dökülmeden önce Tarsus ovasında geniş yaylar çizen Berdan, (Antik Kydnos)

aynı zamanda Tarsus'un kurulmasında önemli tercih sebebidir." Denilmektedir.

Parkta; Karacaoğlan'ın bir heykeli ve parkı ortlayan bir yerde de bir sahne bulunmaktadır. Sahnenin önünde ise, bir bez üzerine yazılmış "Uluslararası Karacaoğlan Şiir Şöleni" levhası var. Hemen yanında, lâcivert boyalı bir WC... Fakat girmek mümkün mü? Hayır, berbat mı berbat!..Tarifi bile mümkün değil!..

Peki; bu nasıl "turizmcilik" demez misiniz?

Şu; sözü sık sık edilen "Milletlerarası Karacaoğlan Şiir Şöleni" burada mı yapılmış ve nasıl yapılmış, hayret ettim!..Hayret de iş mi, utandım, utandım!..Bu helâlara kim girebilmiştir, bana kimse anlatmasın!.. Tabiatın bize sundukları ayrı, onları değerlendirmek apayrı bir şuûr ve kültüredür...

Eshab-ı Kehf-04 Mayıs 2019 Cumartesi: Uzun senelerdir merak ettiğim yerlerden biri de Eshab-ı Kehf idi. Kur'ân-ı kerîmden okuduklarım ve halk ağzından duyduklarım la heyecanlanıyordum.

Nihayet, geniş merdivenleri çıktıktan sonra, küçük ve kıraç bir tepenin dibinde, ağaçlıklar içinde , iki minâreli ve kapısında "Tarsus Müftülüğü Eshab-ı Kehf ve Câmii" yazan çok tertipli-düzenli bir câminin hemen karşısında, dar ve uzunca bir mağara...

Mağaranın önünde, büyükçe ve renkli harflerle bir tabelanın başında "Tarsus Belediyesi" amblemi ve hemen altında , sırayla şu ifadeler bulunmaktadır:

"-DİKKAT!

-Ziyarete İnerken Euzu Besmele Çekilip

-Selam Vererek

-Kimseye Rahatsızlık Vermeden,

-Mağarayı kirletmeden,

-Elektrik Kablolarına Dokunmadan

-Sessizce Dualarınızı Yapıp Çıkalım

Allah Ziyaretinizi Kabul Eylesin."

Bu tabelaya bitişik ve tam mağara girişinde de şu yazı var: "BAŞINIZA DİKKAT EDİNİZ!"

Câmi avlusundaki panolarda da, Eshab-ı Kehf hakkında Kur'ân-ı Kerîmde geçen âyetlerden örnekler verilmekte bir panoda da "Ashab-ı Kehf Kıssası" Türkçe olarak anlatılmaktadır.

Buraya kadar her şey güzel!..

Câmi avlusu, oldukça geniş bir bahçeye sahip... Sözü ettiğim gibi, boy boy ağaçlarla, çiçeklerle ve çimlerle de dopdolu...Fakat, gel gör ki, maksat, hedefine ulaşabiliyor mu? Kat'iyyen hayır!..

Bir defa; gelip gidenle, girip çıkanla ilgilenen

hiçbir kimse yok!..Ne bir rehber, ne bir bekçi, ne de akla gelebilecek bir başka görevli...Mağara içi, ne olduğu belirsiz maddelerle kirletilmiş, neyin nerede olabileceğini işâret eden bir emâre de mevcut değil!..

Çok dar bir mağaraya giriyorsunuz... Herkes kendi kendine bir mantık yürütüyor ve ne olduğunu anlamadan çıkıyor. Denilebilir ki, panoda yazılmış ya!..Panoda yazılmış da, adam/ziyâretçi, bu mağarada “mezar” arıyor. Onların “makamları”nı bildiren bir işâret bir beyân da yok...

Bir diğer husus, câmi avlusunun/bahçesinin -bilmiyorum, belki de öyledir- piknik yeri olarak kullanılmasıdır. Çimenlerde sereserpe yatanlar, ızgara yapanlar, olur olmaz sözlerle birbirleriyle lâflayanlar... Yanık et kokusu, duman ve tertipsizlik ileri safhalarda...

Velhâsıl, güzelliklerin yanında büyük üzüntülerle ayrılmak varmış deyip, Eshab-ı Kehf'e vedâ edip Adana'nın yolunu tuttuk...

Adana- 10 Mayıs 2019 Cuma: Adana, çok büyük ve çok güzel bir şehir. Buraya ilk gelişim değil. Onu gezip tanımak için çok zamana ihtiyaç var. Verimliliği yanında, târih kokan bir şehir. Barajı, denizi aratmıyor. Kış-yaz, karlı Toroslar, onlarca kez geçtiğim Trabzon ardı dağlarla beni hemhâl ediyor.

Geçtiğim her yerde, ekili arazinin az oluşuna şâhit olunca dertlendim. Adana da öyle....Türkiye'yi değil, Adana'yla dünyayı besleriz. Fakat...Ârif Nihat Asya'yı hatırlıyorum...Adanalı değil ammâ Bayrak şiirini orada yazmış...ve bir başka şiiri daha var: Bir Bayrak Rüzgar Bekliyor diye...Tıpkı Türkiye gibi, Adana da bir 'rüzgar' bekliyor yeniden derlenip toparlanıp canlanıp kükremek için!..

Cuma namazını Ulu Câmi'de kıldım.

Ramazanoğullarından kalma Ulu Câmi, diğer şehirlerimizdekiler gibi ihtişamlı. Ziya Paşa Parkı içinde bir külliye hâlinde yer alıyor. İnşaatına 1513'te başlanmış ve 1541'de Pîrî mehmet Paşa tarafından bitirilmiş. Tabii, sonraki yıllarda tamirat geçirmesine rağmen, hiçbir şeyi bozulmamış târihî eserlerimizden biri.

Câmiyi biraz geçince “Ziya Paşa Büyük Şair ve Adana Valisi (1825-17.5.1880 Ruhuna Fâtîha” yazılı, Ziya Paşa'nın kabri bulunmakta. Tabii ki, Büyük Saat Kulesi dâhil hepsi Ziya Paşa Parkı'nda. Tertemiz bir park ve târihî eserlere lâyıf bir düzenleme içersinde.

Yalnız, kenardaki dükkânlar, ana yapıya uymamış.

Adana-11 Mayıs 2019 Cumartesi: Dedim ya, Adana'nın gezip görülecek çok yeri var. Bugün de, yanyana iki müzesini gezdik. Biri; *Büyükşehir Belediyesi Adana Sinema Müzesi* ki, böyle bir müzeyi ilk defa ziyâret ediyorum, beni çok etkilediğini söyleyebilirim.

Görüşü veya tarzı ne olursa olsun, ayrımsız, Adana'nın yetiştirdiği bütün sinema elemanlarının değişik pozlarıyla takdim edilmiş. Çevirdikleri filmlerden afişler ve hayat hikâyeleri. Katları gezdiğiniz zaman, yaşadığınız dönemin sinema sanatçılarıyla yüz yüze geliyorsunuz. Tertipli, düzenli ve hâtıraları canlandırıcı.

Sinema Müzesi'nden sonra, hemen yakınında bulunan Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü *ATATÜRK EVİ MÜZESİ*'ni de büyük bir coşkunluk içersinde gezdim. Millî değerlerimizin ciddî, sistemli ve tertipli bir şekilde muhafazası çok önemlidir. Atatürk Evi Müzesi'nde de bunu gördüm.

Hem Sinema Müzesi ve hem de Atatürk Evi Müzesi, 19. Asra ait Osmanlı eseri olan binaların değerlendirilmesi suretiyle tahakkuk ettirilmiştir.

Şehir müzeciliğine çok önem vermemiz gerekir. Müzeler, kültür hazîneleri, kültür hâfızalarıdır.

Atatürk Evi Müzesi'nin girişinde şu ibâre yazılıdır: “Bende bu vakayinin ilk hissi teşebbüsü bu memlekette, bu güzel Adanada vücut bulmuştur.”

15-Mart-1923 GAZİ MUSTAFA KEMAL

Bu şu demektir ki, söz 1923'te söylenmiş olmasına rağmen, Gazi Mustafa Kemal, Samsun'a çıkmadan önce, Millî Mücadele hareketindeki “ilk hissi teşebbüsü bu memlekette” düşünmüştür.

12 Mayıs 2019 Pazar günü sabah erkenden, Dörtöyl-İskenderun üzerinden doyumsuz manzaralar eşliğinde Hatay istikametine yönlendik. İskenderun'da bir sâhil turu attık. M. Kemal Atatürk'ün, “Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz.” Yazılı kaidenin önünden İskenderun Körfezi'ni temaşa ettikten sonra Hatay yolunu tuttuk.

Dörtöylü ve İskenderun'u ilk defa gördüğüm gibi Hatay'ı da ilk defa görecektim. Çünkü, burası, Atatürk'ün hasta yatağında iken anavatan topraklarına kattığı son Türk toprağıydı. Ne yazık ki, burada da çok az kalacak ve ancak bazı yerleri görebilecektik. Bir de şu var ki günlerden de pazardı.

Antakya câmilerinin en eskilerinden ve en büyüğü

olan Memlûklu dönemi eseri kabûl edilen Ulu Câmî hâlâ şahlanışını sürdürüyordu.

Kunduracılar Çarşısı'ndaki 1768 târîhli Ahmediye Câmisi de özellikli bir eser...Antakya, merkezden kenar mahallelere doğru gittikçe bütün Anadolu şehirlerindeki bakımsızlığa sahip..Bakımsızlık... Bizim baş düşmanımızdır!..Çünkü, temelinde 'ihmâl' yatmaktadır!..

Çok övdükleri Harbiye Şelâlesi gerçekten hârikalardan bir hârika!..Fakat...Gezip dolaştıkça 'sâhip olma, değer bilme, korumak' bu mudur, diyorsunuz. Bu yer ancak bu kadar bakımsız olabilir...

Defne Belediyesi'nin çok güzel bir Atatürk Parkı var..Bir de, temizliğe alışabilesek...Hani, "Temizlik îmândandır" diye köşe bucak yazıyoruz da, Peygamber Efendimiz (s.a. v)'in bu emrine hiç de dikkat göstermiyoruz desem yanlış olmaz.

Bir de şu var: Tıpkı Adana'da şahit olduğum "Suriyeli sığınmacılar", - tabii ki, Türkiye'nin hemen hemen her şehrinde olduğu gibi, Hatay'a büyük sıkıntılar yaşatmaktadır. Her şeyden önce, 'sosyo-kültürel uyumsuzluk', davranış bozukluğu, sokaklarımızda olduğu kadar yaylalarımızda ve sâhillerimizde de büyük tahribatlara yol açmaktadır. (Bu hususta, 08 Eylül 2017 tarihinde wwkapsamhaber.com'daki "Türkiye'deki Suriyeliler" başlıklı makalemın okunması istirhamımdır).

Çok güneşli bir havada Hatay'dan ayrılıp, akşam üzeri, bir gece kalacağımız *Kabramanmaraş*'a geldik. Maraş'ın gönlümdeki yeri ayrıdır. Memleketim Trabzon'da Maraş Caddesi, Maraş'ın da en geniş caddesi Trabzon Caddesi'dir. Bunun da ötesinde, Türk şiirinin ve tefekkürünün zirve isimlerinden Necip Fazl'ın, hiciv şiiri ustamız Abdurrahim Karakoç ve kardeşi Bahaettin Karakoç ağabeyimin memleketidir.

İnsanı lâtif sözlü, kibar ve misâfirperverdir. Sokakları tertemizdir.

TARİHÎ MARAŞ ÇARŞISI (SUK-I MARAŞ), her şeye değer bir mekândır. Anlatmaktan ziyâde, gezilmesini tavsiyeyi uygun bulurum. Çünkü; esnâfının nezâketiyle ve tarihî hüviyetiyle bu çarşı, görülmeye değer nâdirlerdendir. Ancak, bu çarşısının kapısında, beni, birçok şehirlerimizde de rahatsız eden bir durumla karşılaştım. Bu muhteşem çarşı, sanki, daha yeni yapılmış gibi kapısında (2013) yazılıdır.

Halbuki, çarşı içinde, Dulkadiroğlu İlçesi sınırları içersinde ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı

İklime Hatun Camii var ki, künyesinde şöyle yazılıdır: "İklime Hatun Câmii ve Türbesi-Alaüddevlü Bey'in oğlu Emir Şahruh'un Kızı İklime Hatun tarafından 1547 yılında yaptırılmıştır."

Bu Câmî ve Türbe, 2007'de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tamir ettirilmiş...Künyesi, mâzisiyle birlikte değerlendirilmiş...Tabela, işte böyle olmalıdır!..

1547 nere, 2013 nere demeyelim mi?!

Ertesi sabah yâni 13 Mayıs Pazartesi günü, nihâî hedef Samsun olmak üzere *Sivas*'a yollandık. Tabii ki, ancak birkaç mekânı gezip görme imkânımız oldu. 40-45 yıl evvel geçtiğim *Sivas*'ın, her şehrimizin olduğu gibi, gönüllerimizde ayrı bir yeri vardır. Millî Mücadele'nin başlamasındaki önemi yanında, orali olan dostlarımızın da oluşu beni ayrıca *Sivas*'a bağlar.

Âşık Veysel ve Yavuz Bülent Bâkiler, bunlardan sâdece ikisidir.

Ne yazık ki, temizlik, birinci derecede önem vermemiz gereken bir tavır olmasına rağmen, değiliz!..Çifte Minare hayran olduğum bir mekândır. Fakat çevresi hiç de hoş değil... Hele, Ramazan ayı'na mahsus 'insan doyurma faaliyeti' için kurulan çadırları hiç sevemedim.

"T. C. Sivas İl Müftülüğü Burciye Medresesi M. 1271" yazılı Selçuklu eserinin tanıtım levhası zor okunan bir yazıyla yazılmış. Burasının bir "İlim ve Kültür Merkezi" olduğu da yazılmış...O tarafını bilemem ammâ ilk bakış çok önemlidir. Silik yazı düzeltilmelidir!..

Câmiden, Erkek Lisesi olarak faaliyet gösteren Sivas Kongresi'nin topladığı binaya geçtik ve orayı gezdik.

Girişinde: "*SİVAS KONGRESİ-ERKEK LİSESİ - 4 EYLÜL 1919*" ve bu yazının altında ise; "*CUMHURİYETİN TEMELİNİ BURADA ATTIK-K. Atatürk*" yazısı bulunuyor.

Binanın içi, döneminin bütün câzibesini ortaya koyuyor ve heyecan veriyor. Kameraıyla denetim sağlanıyor. Ve insanın içinden, niçin, diğer tarihî eserlerimize de bu hassasiyetle ihtimam göstermiyoruz, demek geçiyor.

Kültür ve tabiat varlıklarını korumak, her şeyden önce, 'vicdânî' bir mes'uliyet ve tavidir. Kaldı ki, bunları, bizzat, korumakla 'mükellef' olanların hiçbir mâzeret üretmeye, asla ve kat'a, zerrece hakları yoktur.

TÜRKÇE EĞİTİMİ BÖLÜMLERİNDE HALK EDEBİYATI DERSLERİNİN YETERLİLİĞİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI

Eğitim Fakültelerini Yeniden Yapılandırma adı altında kuruluşundan beri sık sık yapılan düzenlemeler Türkçe Eğitimi Bölümlerini iyileştireceği yerde kötüleştirmiştir.

Her ne hikmetse yapılandırma adı altındaki bütün denemeler Eğitim Fakülteleri, özellikle de Türkçe Eğitimi Bölümleri üzerinde yapılmıştır.

Bir zamanlar Türkçe ve Edebiyat derslerinden kalan öğrenciler hiçbir koşulda bir üst sınıfa geçirilmez, öğretmenler kurulunda affedilemezdi.

Bu denli önemli olan Türkçe dersleri için öğretmen yetiştiren kurumların başında gelen Eğitim Enstitüleri ile Yüksek Öğretmen okullarına Türkiye genelindeki yazılı sınavın ötesinde bir de mülakat dediğimiz sözlü sınavla öğrenci alınır. Biz de o sınavlardan geçenlerdeniz.

Ne genel kültürden yoksun öğrenci, ne de dili, diksiyonu bozuk öğrenci tek amacı öğretmen yetiştirme olan bu okullara girebilirdi.

Hele Türkçe ve Edebiyat Bölümlerine ses tonu, dili, diksiyonu bozuk öğrenciler kesinlikle kabul edilmezdi.

Bugün Türkçe bölümlerinin her sınıfında dili takılan, geniş ünlüleri yuvarlak vokalle söyleyen, kâğıt, Kâmil, kâr gibi sözcükleri söyleyemeyen o kadar çok öğrenci var ki... Vah halimize demekten başka bir şey gelmiyor elimizden.

Resim ve Müzik bölümlerine öğrenci alınırken, kılı kırk yarıp mülakat yapılıyor da, Türkçe bölümlerine neden öğrenci mülakatla alınmıyor? Türkçe, resim ve müzik derslerinden daha mı değersizdir?

En değerlisi Türkçedir oysa. Birileri bu gerçeği fark etse de kökten düzelse öğrenci profili.

Türk Eğitim Sisteminde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün yan alanı Türkçe, Türkçe bölümünün de yan alanı Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüdür. Çünkü bu iki bölüm de aynı sistem içinde yetişmekte, aynı kaynaktan beslenmektedirler.

Her iki bölüm de Türk Dil Bilgisi, Osmanlıca, Eski Türk Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Edebiyat Tarihi gibi Türk Edebiyatının ana derslerini gereği gibi almak zorundadır. Bu dersleri gereği gibi alamayana ne edebiyatçı ne de Türkçeci denir.

Öğrenci gözünde hem edebiyat öğretmeni, hem de Türkçe öğretmeni aynı gözle görülmekte, her ikisi de

bütün edebi konulara vakıf olarak değerlendirilmektedir.

Bugün yapılmadığı söylene bile, bir ilçeye atanan Türkçe öğretmeni lisede edebiyat öğretmeni yoksa lisede görevlendirilmektedir.

1998'de yapılan düzenleme ile Yan Alan Sosyal Bilgilerdir denip bölüm ana derslerin kredileri azaltılıp, bazı dersler kaldırılarak; Coğrafyaya Giriş, Ülkeler Coğrafyası, Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği adı altında sekiz kredilik ders konmuş, sakıncaları defalarca tarafımızdan vurgulandığı halde dayatma ile zoraki uygulama dört yıl sürmüştür.

Bu dönem içerisinde Farklı bölüm kodları altında bulunan 6 kredilik Yabancı Dil, 5 Kredilik Türk Tarihi ve Kültürü, 4 kredilik Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, 4 kredilik Bilgisayar, 9 kredilik Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Okul Deneyimi, ve Rehberlik dışında toplam 18 kredilik daha Gelişim Öğrenme, Öğretimde Planlama ve Değerlendirme, Öğretim Tekniği ve Materyal Gelişimi, Sınıf Yönetimi, Özel Öğretim Yöntemleri I- II olmak üzere EBB kodlu dersleri de gözler önüne serince Bölüm dışı derslerin oranı %40'ın üzerine çıkmıştır.

Bölüm sanki Türkçe değil, Eğitim Bilimleri olmuştur. Aslında biraz irdelediğimizde bugün müstakil ders olarak okutulan bazı eğitim derslerinin eskiden okutulan eğitim dersleri içinde birer konu olduğu görülecektir.

Bir acı gerçeği burada dile getirmek istiyorum. Türkçe Eğitimi bölümlerine Coğrafya dersleri konup da dört yıl zoraki okutulması sonucu Buca Eğitim Fakültesinde 200 civarında mezun olan öğrencilerimiz arasından 10 öğrenci almamız gerekirken Yüksek Lisans'a hiç öğrenci seçemedik.

Çünkü bu öğrencilerimiz Türkçe Bölümü tarihinin en zayıf talihsiz öğrencileri idiler.

Bu zoraki uygulamanın zararı şüphesiz diğer bölümlere de olmuştur ama tahribat en fazla Halk Edebiyatı dersleri üzerinde gerçekleşmiştir.

Zaten az bulduğumuz 3 kredilik Halk Edebiyatı Dersleri bu dönemde 2 krediye çekilmiştir.

Buca Eğitim Fakültesini baz alırsak 1996-1997 ders döneminde toplam 12 kredi olan Halk Edebiyatı dersleri 1998-2000 ders yılında toplam 6 krediye indirilmiştir.

Bu 6 kredilik zaman dilimi içinde hem halk edebiyatı tür ve şekil bilgisini, Mani, ninni, tekerleme, koşma,

Türkü, Destan vb. hem halk nesrini; Mitoloji, masal, efsane, destan, Dede Korkut Hikâyeleri, Halk Hikâyesi, Fıkra vb. konularıyla Halk Bilimi konularını vereceksiniz.

Bu konuların bu zaman dilimi içinde amacına uygun işlenmesi mümkün değildir.

Dünyanın bütün milletleri kültür değerlerini korumak, sınırlı sayıdaki kültür öğelerine sahip çıkmak için, eğitimlerinin her kademesinde özenle kendi halk kültür değerlerini ders kitaplarına bilinçli olarak yerleştirip genç beyinleri milli değerleriyle donatmaya çalışırken, ne yazık ki biz Halk Edebiyatı derslerini en aza indirerek bütün toplumların gıpta ile baktığı derya deniz milli değerlerimizi eritme, yok etme gibi bir tehlikeyle karşı karşıya bırakıyoruz.

Eğitim Fakültelerinin Türkçe Eğitimi Bölümlerinin Halk Edebiyatı derslerinde mâni kavramını ve

Tuz kabında tuzum var

Yüreğimde sızım var

Acep annem der m'ola

Gurbette bir kızım var

Ya da;

Geze geldim geze geldim

İnci mercan dize geldim

Komşularım bayram günü

Arzulayıp size geldim

biçiminde insanı derinden sarsan manileri;

Dil gelişiminin ana unsurlarından biri sayılan Tekerleme kavramını ve

Topal çoban çatal yapar

Çatal yapıp çatal satar

Hey anam hey

Gündüzler gece değil

Olsa gündüzümüz gibi gece

Yar bana bir eğlence

Yar bana bir eğlence

Hey anam hey!

gibi çocukluk yıllarımızın ve seyirlik oyunlarımızdan Karagöz-Hacivat gibi kültür mirası tekerlemeleri;

Türkü kavramını ve:

El vurup yâremi incitme tabip

Bilmem sıhhat bulmaz hicraneler var

gibi örneklerle gönül telimizi titreten türkülerimizi işleyip sevdiremezsek duygudan yoksun bir öğretmen adayı çıkar karşımıza.

Yine Dünkü ozandan bugünkü âşığa uzanan âşık

edebiyatının tanımı ve tarihi gelişim çizgisini kavratamaz, âşıklar hakkındaki görüşlerle, Mahlas alma, muamma çözme, askı indirme, saz çalma, leb-değmez yapma gibi âşıklık geleneklerini; kopuzdan saza âşık edebiyatının serüvenini, bunların yanında âşık edebiyatının şekil bilgisini, Dini ve Tasavvufi halk edebiyatını Türkçe öğretmeni olacak gence gereği gibi öğretemezsek, edebi bilgilerden ve estetik duygulardan yoksun bir nesil çıkar ortaya.

Türkçe Eğitimi bölümlerine yeterli düzeyde Halk Edebiyatı dersleri konmaz da:

Taşın yine deli gönül

Sular gibi çağlar mısın

Altın yine kanlı yaşım

Yollarımı bağlar mısın

diyen Yunus'tan;

Türk Dili'n Tanrı buyurdu Cebrail,

Türk Dili'nce söylegil dur git digil

deyişyle Türkçe'nin dünyadaki dillerin en eskilerinden biri olduğunu vurgulayan ve:

Ben bu ile garip geldim

Kimse bilmez halim benim

Ben söylerim ben dinlerim

Kimse bilmez halim benim

biçimindeki özgün söyleyişleriyle Kaygusuz Abdal'dan:

Karac'oğlan der ki bakın geline

Ömrün yarısı gitti talana

Sual eylen bizden evvel gelene

Kim var imiş biz burada yoğ iken

diyen sevda şiirlerinin baş ustası Karac'oğlan'a;

Belimizde kılıcımız kirmani

Taşı deler mızrağımız temreni

Hakkımızda devlet etmiş fermanı

Ferman padişahın dağlar bizimidir

deyişyle, haksızlığa direnmenin simgesi Dadaloğlu'ndan,

Güzelliğin on para etmez

Bu bendeki aşk olmasa

Eğlenecek yer bulaman

Gönüldeki köşk olmasa

gibi özgün söyleyişleriyle Âşık edebiyatının son önemli temsilcilerinden Veysel'e halk şiirinin usta âşıklarını öğretemezsen kültüründen kopuk bir nesil sergilenir gözler önüne.

Nedense hep göz ardı edilen Türk halk edebiyatının

bir de nesir yönü vardır.

Çocukluğumuzu süsleyen halk masalları nasıl olur da önemsenmez. Keloğlanıyla, kösesiyle, padişahıyla, veziriyle, şehzadesiyle, cadı karısıyla toplumumuzun bu kültür mirasını öğretmeye gereği gibi zaman ayırmaz, Türkçe öğretmen adayına sevdirmezsek, o da öğrencisine kendi değerlerini bilmediği için Batı kültürünün papazıyla, kilisesiyle Türk kültürüne yabancı motiflerle yüklü dış kaynaklı masallarını önerir.

Türkçe Eğitimi Bölümlerinde Türk Halk Edebiyatı derslerine yeterince zaman ayrılmazsa, Türkçe öğretmeni Dede Korkut Hikâyelerini gereği gibi kavrayamadan, milli kültürümüzün tapu senedi destanlarımızı öğrenemedi, halk zevkinin sesiyle, saziyla, iyi örülmüş Anadolu kilimi gibi vazgeçilmezi olan Halk Hikâyelerini tanımadan, dilden dile anlatıla gelmiş halk inançlarının ince zevkini gizleyen efsanelerimizi bilmeyen kuru bir öğretmen tipi çıkar karşımıza.

Gerçek olaylardan hareketle ders almayı amaç edinen, konularını sosyal yaşamın çatışmalarından alan, gülme esasına dayalı temelinde az çok, nükte, mizah, yerme, eleştiri unsuru bulunan fıkralarımızı zaman kıtlığı nedeniyle gereği gibi öğretemezsek, Yetiştirmeye çalıştığımız Türkçe öğretmenimiz, fıkraların edebi değerinden bi haber olduğu gibi, Nasrettin Hoca fıkralarını, Arap fıkralarıyla, Bektaşî fıkralarını Bekri Mustafa fıkralarıyla karıştırıp Namlı Kemal'e de Namık Kemal deyiverir.

Halk bilimine hiç zaman ayıramadığından öğretmen adayımız ne sahada folklor derlemelerini bilir, ne ahilikten, ne hidrellezden ne de nevrızdan haberi olur.

Bir görevi de milli değerlerimizi yaşatmak olan bu öğretmenlerimiz, halk edebiyatından yoksun ya da çok sınırlı bir biçimde yetiştirilmeye devam edilirse bunun hüsrana olacağı ortadadır.

Yapılanmalar adı altında yapılan değişiklikler incelendiğinde dört yıl sonra hatadan dönülmeye çalışılmış, Yan alan yine Sosyal Bilgiler bırakılıp Coğrafya dersleri kaldırılmış Halk Edebiyatı dersleri Zorunlu 9, seçmeli 2 kredilik dersle 11 krediye yükseltilmiş olduğu görülmektedir.

2008'de yapılan yeni düzenleme ile ise yine bir kargaşa yaşanmış, 4 kredi Yazılı Anlatım, 4 kredi de Sözlü Anlatım dersleri varken bu kez. Anlama ve Anlatma Teknikleri Okuma Eğitimi, Konuşma Eğitimi, Dinleme Eğitimi ve Yazma Eğitimi adı altında kompozisyon ağır-

lıklı dersler konarak bilim dersleri azaltılmış, zorunlu Halk Edebiyatı dersi iki dönem, ikişer kredi ile toplam 4 krediye çekilmiş, bölümlere seçmeli derslerle takviye olanağı bırakılmıştır.

Bu davranışla tekrar başa dönülmüştür.

Seçmeli derslerle takviye olanağı da her fakültede farklı uygulamaları beraberinde getirmiştir.

Çeşitli yerlerde farklı disiplinler takviye edilmiş halk edebiyatı dersi sadece zorunlu kredisi kadarıyla bırakılarak eşitlik bozulmuştur.

Bilimsel yönden bölümün içi zayıflatılmıştır. Şüphesiz anlama ve anlatma Teknikleri Türkçe Bölümlerinin ana derslerinden biri konumundadır ama kredileri çok fazladır.

Alanında yetişmiş öğretim elemanının azlığı da göz önünde bulundurulunca derse giren alan dışı öğretim elemanlarının bazıları ne yapacağını şaşırılmış, kimileri dersi kendi alanı doğrultusunda işlemeye kalkışmış ders amacından saptırılmıştır.

Bu durumda Türk Halk Edebiyatı derslerinin yeterliliği ivedilikle gündeme getirilme gereğini doğurmuştur.

Kültürümüzün bu denli yozlaşmaya uğradığı bu dönemde Türkçe öğretmenleri Türk Halk Bilimi ve Türk Halk Edebiyatı dersleriyle donanımlı bir biçime getirilmelidir.

Bu durumda önerimiz:

1. Birinci sınıfın güz ve bahar dönemine 2 şer kredilik Türk Halk Edebiyatına Giriş adlı ders konulmalıdır.

2. İkinci sınıfın güz ve bahar dönemindeki 2 kredilik Türk Halk

Edebiyatı dersleri 3 krediye çıkarılmalıdır.

3. 4. Sınıfa güz ve bahar döneminde 2 şer kredilik Türk Halk Bilimi dersi konmalıdır.

4. Anlama ve Anlatma Teknikleri derslerinin kredileri 2 krediye indirilmelidir.

Yoksa sonu hüsrana olup eğitimin temel taşları olan Türkçe ve matematik dersleri seçmeli olur, bu yıkımın yükünü kimse kaldıramaz.

Not: Türkçe ve matematik derslerinin seçmeli yapılması saçmalığını okuyunca 13 Mayıs 2011'de Sakarya Üniversitesi'nde yapılan Türkçe Eğitimi Bölümleri Çalıştayı'nda eğitim fakültelerinde yapılan adı altındaki tahribat nedeniyle Halk Edebiyatı dersleri üzerine yaptığım konuşma aklıma geldi. Dostlarla paylaşmak istedim. Dostlara selam olsun.

Nice sanatkârlar vardır ki, yalnız kendileri yücelmemiş, ülkelerini de sanatları ile yüceltmişlerdir. Sayısız örnek vardır. Birkaçı ile yetinelim.

Bir zamanların en kanlı imparatorluğu olan İngiltere'yi şirin gösteren ne kralları ne de kraliçeleridir. Ama, bir Shakspeare ismi!.. Bu isim olmasaydı, ülkesi nasıl anılırdı? Onun, dillerden düşmeyen şiirleri, piyesleri İngiltere'yi olması gereken yerlerden, yücelere çıkartmıştır.

Fransa'nın siyasi çirkinlikleri hiç de az değildir. Nice katliamlara, nice kalleş politikalara imza atmışlardır. Gelin görün ki, bir Victor Hugo'ları vardır. Napolyon'un kılıcının kanını onun eserleri temizler.

Örnekleri çoğaltmak mümkün. Almanya'ya gidelim. Goethe, Faust demiş, daha önce işlenen bu konuyu tekrar ele almış ve de ülkesine şan ve şeref katmıştır.

Dante, İlahi Komedi ile karşımıza çıkar. İtalya mutludur.

Tolstoy, Rusya'nın soğuk havasını ısıtan bir yazardır.

Bazı ülkelerden birer örnek verdikten sonra, gelelim ana konumuza...

Batılılar, kudretlerini inkâr etmediğimiz, bu şâir ve yazarlarını çok iyi pazarlamışlar, sayelerinde hem isimleri güzele çıkmış, hem de çok iyi para kazanmışlardır.

Bizim Fuzuli'miz, Bâki'miz dahi fazla iltifat görmemiştir.

Şimdi, büyük bir iddia ile karşınıza çıksak ne dersiniz: Dünya edebiyatının tanıdığı en büyük şâir kim?..

Siz, istediğiniz şâir, ya da şâirleri seçerek bizimle güreşmek ister misiniz?..

Kısaca başlayalım: Güven Çivicioğlu 80 yaşında. 1200'ü aşkın şiiri var ve hepsi de gerçek anlamda şiir. Siz kaç tanesini okudunuz?..

Okuyamazsınız!.. Çünkü bu güzel ülkede kitap okunmaz ve satılmaz.

Peki, bu şiirler yayımlansaydı Türkiye'yi hangi zirvelerde görürdük?

Bir sanat dergisine 40 yıldan fazla emek veren bir kişi olarak bu da bizim görevimiz olsun!..

Şairimizi kısaca tanıtalım: Kayseri'nin tanın-

mış ailelerinden Çivicioğlu ailesinin bir üyesi olarak 1939 yılında doğmuştur. Çivicizâde Galip Bey, Çivicizâde Halis Zeki Bey ve M. Reşat Çivicioğlu ünlü şâir, edip ve gazetecilerdir.

Güven Çivicioğlu İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra avukat olarak mesleğine atılır.

Elinden kitap, kâğıt ve kalem eksik olmayan şâirimiz dünya edebiyatının en seçkin eserlerini okumuştur. İlgi alanı geniştir. Mesleği dışında felsefe, din, edebiyat ve uzay ilgi konularının başında gelir. Okurken düşünmeye ve gözlem yapmaya önem verir. Anlayabilen çevreler, esprilerinin zarafet ve derinliğini ilgi ile karşılarlar. Bu kadar anlatımla yetinerek şâirimizden örnekler verelim.

Bizim büyük iddiamıza bakalım sizler de katılacak mısınız?

DAĞ BAŞINDA AÇAN GÜLLER

Yurdundan ırağa kaçmış.

Dağ başında bir gül açmış.

O gül nasıl gelmiş ola ?

Dağ geçit vermezdi yola.

Görenler:"-Yazık demişler.

Hani su, azık demişler."

Has bahçelerin sultanı

Nasıl bilsin ki yabancı ?

Bakmış etrafı dumandır.

Anlamış ahval yamandır.

Bir esti mi deli rüzgâr,

Ne varsa hepsi tarumar.

Derele susuz çağlarmış.

O gül oturmuş, ağlarmış.

Diyormuş ki, tek başına,

Niçin çıktın dağ başına ?

Kimselerden yokmuş haber.

Kalmış bahtıyla beraber.

Gecesi, günü uykusuz,
Üstelik de dağda susuz...
Bir gün, nasıl gelmiş o kuş !
Açım diye inliyormuş.

Olanını vermiş kuşa.
Ölüm gelmiş koşa koşa.

Dağda çılgın fırtınalar...
O dereler susuz çağlar.

Hey, yurdundan kaçan güller !
Sarp dağlarda açan güller !

ZEYNEP'İN KÖYÜNDE

Bu inat mı, yoksa naz mı dediler.
Köyüne dön, beş yıl az mı dediler...

Bağrımda bir yangın, acısı bitmez.
Sılamı isterim, ayağım gitmez.

Oysa özlemiştim sazı, davulu.
Bir an geldi koştum, kaptım bavulu.

Sazlıbel göründü...Buradan sollar,
Zeynep'in köyünden geçerdi yollar.

Uçurumdan baktım kanlı dereye.
Köpük köpük akan sular nereye ?

Derenin yanında bir garip mezar;
Taşında yalnızca on yedi yazar.

Bilmem ki kaç mevsim, kaç bahar oldu !
Yanıklar Suyu'ndan kaç testi doldu ?

Benim sılam şu tepenin ötesi.
Hey, hâlâ kâlbimin susmayan sesi !..

Bu ellerde dağlar sarptır, dumandır.
Acı eser yeli, kışı yamandır.

Daha yaz başında ne haller olmuş ?
Zeynep'in köyünün gülleri solmuş.

Ey seven kâlblerin sonsuz neşesi !
Ey emel bağının mor menekşesi !

Zeynep'in öyküsü geldikçe dile,
Yedi kat göklerden seslenir çile.

Dağlarda yel eser, Zeynep'i söyler.
Yâri toprak olan aklını neyler ?

SOFRAMIZ

Hayattır bu, yol dikenli, terler akar alından.
Kâh bakarsın, kâh toplarsın meyveleri dalından.
Yüce Kudret belki yazmış ta ezelden nisbeti !
Yine de sen, önce çalış, sonra bekle kısmeti.

Gün sonunda, ev yolunda hep o kahrı çekerim.
Daha kapı açılmadan bağırırım: “-Şekerim,
Bugün akşam menümüzde neler vardı, hele say !”
“-Ört kapıyı, çık yukarı, bir soluklan sayın bay !”

Bizim hatun bal, tuz, biber...Tatlı, acı bir hatun.
Bizim hatun, oklavalı, çok şakacı bir hatun !
Ve seslenir: “-Bak efendi, şeker dersen ben varım.
Çok naz edip sızlanırsan seni billah kovarım !”

El yıkanır, çatal, kaşık otururuz sofraya.
Gün kim bilir nasıl geçti, ancak laflar sonraya.
Çorba tüter duman duman, ekmeğimiz, suyumuz,
Ve Allah'ın nimetine şükür diyen huyumuz...

MÜJDELER VER

Yıllar var ki bizden uzak şen bir çılgık, kahkaha.
Kötümserlik karartıyor ufkumuzu bir daha.
Gece demez, gündüz demez yolumuza sis çöker.
Bay yorumcu, şaşkın ruhum öcülerle yaş döker.

Gönül bugün yine dertli, erken örtüp dükkânı
Sana koştum, anlatsana cennet denen mekânı.
Renklerinden, kokusundan haberler ver, neşe saç !
Bay yorumcu, yarınlara ışıklı bir kapı aç !

Tatlı dille yorumlar yap ufkumuza bakarak.
Karanlıktan kurtulalım meşaleler yakarak.
Paslı gölden çek al bizi ırmaklarla yarıştı.
Bay yorumcu, tüm canları mutlulukla barıştı !

İman ile söyle ki sen, kadın, erkek çoşalım.
Merhametli Yaradan'a bu coşkuyla koşalım.
Tesellimiz kin tutmayan sevgi dolu bir yürek.
Bay yorumcu, müjde için başka söze ne gerek !
Güven ÇİVİCİOĞLU

DOĞAN SEVER VE ŞAİRLERİMİZİN BESTELERİ

Bedrettin KELEŞTİMUR

Geleceğe at koşturan bir nefer
Söyleyin dostlar, bu ne kutlu sefer
“Notaların kanatlarında Elazığ”
Güftelere nağmedir; Doğan Sever
Şiirin çelengidir, her bir beste
Gönüllerin ahengidir, o seste
Notalara hayat veren nefeste
Dizelerin rengidir, Doğan Sever
Öyle eserler vardır ki, ‘geleceğe ışık tutar...’
Şairin sözünü, deruni bir nağmeyle kanatlandırır...
Doğan Sever ismiyle birlikte Elazığ’da, Manas Gönül Evi akıllara gelecektir
Manas Gönül Evi, sanat ve edebiyat camiasını biraraya getiren şehrin ‘edebi mahfil’
Manas, Elazığ’ın geleneksel Kürsübaşı Sohbetlerini aynı formatta devam ettiriyor
Manas Gönül Evi’ndeki, “Şiir ve Musiki Sohbetleri...”
Bizler, o sohbet toplantılarına, “günümüzün yaşatılan Kürsübaşı Sohbetleri” dedik
O sohbetlerin formatında neler vardı?
15 günde bir gerçekleştirilen devasa Cumartesi Sohbetleri...
Her sohbette, Elazığ ikliminin yetiştirdiği iki şairimizin, “hayat hikâyesi...”
Edebi eleştirmen eğitimci-şair-yazar, R. Mithat Yılmaz tarafından büyük bir itinayla hazırlanan,
Şairlerimizin eserlerinin edebi tenkitleri...
Ve sonra o iki şairimizin, Doğan Sever tarafından bestelenen eserleri,
Elazığ’ın sanat güneşi olarak da anılan; EMKD Kurucu Başkanı,
Ve Devlet Klasik türk Müziği Korosu ilk Şefi, Naci Sönmez tarafından icra edildiği/ yorumlanışı...
Haftalar, haftaları kovaladı... Bir de gördük ki, “bir muhteşem eser...”
Bu Manas Gönül Evi’nde gerçekleştirilen, ‘atölye çalışması...’
O çalışmalar, ‘meyvelerini güzel eserlerle taçlandırıyor’
Şehri geleceğe taşıyacak besteler, biyografik eserler...
Manas Yayınları arasında yerini alacak eserin adı,
“Notanın Kanatlarında Elazığ...”
Doğan Sever, sadece Elazığlı şairlerle kalmayacaktı;

Türk Dünyasının bilinen şairlerin eserlerini de, ‘besteleyeceklerdi’
*** **

Doğan Sever, bir ömrü musikiye adayan bir insan...
Daha ilkokuldayken, dönemin önemli isimlerinden,
Fikret Memişoğlu’ndan; ‘yöresel halk oyunlarını...’
Ayşe Memişoğlu’ndan; ‘halk türkülerini...’ öğrendiler
Doğan Sever’i derinden etkileyen ilk simalar arasında;
‘Mevlüt Canaydın, Davulcu Hıdır Sezgin, Yeniceli Kemal...’
İstanbul’da, Üniversite Öğrenimi yıllarında;
“Üsküdar Musiki Cemiyeti Faaliyetlerine katılır”
Emin Ongan’dan meşk, Şeref Çakar Bey’den nazarıyat dersleri...
İstanbul Radyo Programlarında korist olarak görevler alır!
Dr. Teoman Önal’dan meşk ve yanında ud dersleri alacaktır!
Doğan Sever, 1971 tarihinde Elazığ Musiki Cemiyetinin Kurucuları arasında...
Elazığ M.K. D. Kamu yararına çalışan ve tarihinde; “30 bin öğrenci yetiştiren”
Şehrin müstesna sivil toplum örgüsü olmuştur...
Bu kurum tarihi yıllar içerisinde; çok önemli devlet sanatçıları;
Türkiye’nin yakından tanıdığı simaların yetişmesinde roller üstlenecektir.
Doğan Sever, O tarihi serüvenin içerisinde
Elazığ Musiki Cemiyetinde; “Ud Öğretmenliği, Ney Öğretmenliği,
İdari Müdürlük, Yönetim Kurulu Üyeliği ve Başkanlık Görevi...
Doğan Sever, , “Ud Öğretmeni olarak...” çok sayıda öğrenci yetiştirecektir...
Bu çatı altında, , “ney kürsüsü başkanı...” olacaktır.
Burada dersler vermeye devam edecekler...
1993 yılında Kültür Bakanlığı Elazığ Devlet Klasik Türk Müziği Korosunda;
‘Misafir Sanatçı Statüsünde...’ neyzen olarak görev alacaktır.
*** **

1990'lı yıllarda, Uluslararası Hazar Şiir Akşamları başlayacaktır...

Elazığ'da, "Şiir, sanat ve edebiyatı derinden etkileyen faaliyetler!"

Şiiri, Sanatı, Edebiyatı, Musikiyi şehre sevdiren n faaliyetler...

Şehri, kendi edebi kimliğiyle buluşturan faaliyetler...

Şehri gönül coğrafyamıza taşıyan faaliyetler...

O faaliyetleri kritik ederken arkadaşlarımızla;

"Elzığ Şehri Yeni Besteler Kazanmayacak mı?"

Bizleri derinden etkileyen ve sürekli tartışılan bir soru/ sorgulamadır...

Yıllarca köşe yazılarımıza kadar taşınan 'sahibini ve cevabını

arayan' bir soru...

O sorular gün gelecek, 'cevabını ve sahibini bulacaktır'

Doan Sever'in İlk Bestesi Sözleri Şair Tuncer Sönmez'e ait,

"Perteğim Türküsüdür!" Bu türkü büyük bir ilgi ile kaşılacaktır...

Doan Sever'in ikinci bestesi,

Sözleri, A.Murat Kuşçubaşı'na ait, "EMK Derneği Marşıdır!"

Doğan Sever 2006 yılından itibaren, "Manas Gönülevi"ndedir..."

Şair ve Edebiyat camiasıyla birlikte/ içiçedir...

Şairlerimizi geleceğe taşıyacak besteler birbiri ardı sıra gelecektir

Bu şekilde Doğan Sever tarafından;

R. Mithat Yılmaz, A. Murat Kuşçubaşı, Tuncer Sönmez, Mahir Gürbüz, Bedrettin Keleştimur, Mehmet Şükrü Baş, Hüsamettin Septioğlu, Recep Bağcı, Çiğdem İşim, Elmas Yıldırım, Mağcan Cumabay, Hadi Önal, Ziya Çarsancaklı,

Mevlâna, Mehmet Ergönül, Günerkan Aydoğmuş, Gazi Özcan, Nimri Dede, Yurdal Demirel, Faruk Nafiz Gürakar, Yıldız Müget, Nihat Güllü, Dr.Nejat Yılmaz, Hüseyin Poyraz, Dr. Ahmet Tevfik Ozan, Hasan Ergün Yılmaz, Dr. Ali Öztürk, BerikaKüçük, Ömer Çalışır, Osman Nebioğlu, Ayhan Bayram,

Köksal Gündoğdu, Melih Boydak, Süreyya Kaya, Nihat Kaçoğlu, Mehmet Narin, Ve sözleri kendisine ait onlarca besteler...

Bu besteler, "Notaların Kanatlarındaki Elazığ..."

Manas Yayınlarının tarihe ve sanat dünyamıza ışık tutacak bir armağanı...

Şairlerimizin, 'gönül dünyalarına...' hoş seda olacaktır...

*** **

Sözümüze/ sohbetimize, devam ediyoruz

Uluslararası Hazar Şiir Akşamları... Bu şehre neler kazandırmadı ki?

Prof. Dr. Sadık Kemal Tural Hoca, haklı olarak ne diyeceklerdi; "Elazığ Şiirimizin Başkenti..."

Bu sözler, sanat erbabına muhteşem diyebileceğimiz, 'Moral kaynağıdır...'

Şehrimizi sürekli diri ve canlı tutacak olan, Manas Gönülevi'nin ardıarkası kesilmeyen faaliyetleri...

Bütün bu faaliyetler, Doğan Sever'in gönül dünyasını da, derinden etkileyecektir.

Doğan Sever'de, beste çalışmaları büyük bir coşkuyla devam edecektir;

"Yunus Emre, Fuzuli, Hüseyin Siret özsever, Süleyman Bektaş, Fikret Memişoğlu, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Canani Dökmeci, Mustafa Sabri Efendi, Âşık İlhami, Efdaluddun-i Kâşânî, M. Naci Onur, Erhan Saraçoğlu, İzzetAltınmeşe, İdris Çağlar, Kahyazade Arif Efendi, Şükrü Kacar, Zekeriya Bican, Neyzen Tevfik, Abdulkadir Nur Gördük, Zeynel Abidin Başaran, Nevzat Türkten, Hacı Bayram Veli, Celal Kalezade, Mustafa Kurt, Ömer Çalışır, Şinasi Erdoğan Ve GufranTaş'ın şiirlerini notalarla buluşturacaklar"

*** **

Doğan Sever, güfteyi mana ve yazımlarına göre ayırmış.

Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, İlahî, Marş türlerinde çalışmalar yapmıştır.

Eserlerinde; Uşşak, Hüseyini, Muhayyer, Hüzzam, Acem Kürdi, Rast, Gerdaniye ve Nihavent, hicaz, makamlarını işlemiştir.

Doğan Sever, bugüne kadar; Kayabaşı oyun havası, Saz EseriMarş; (EMK Marşı, Elazığ Lisesi Marşı, Elazığspor Marşı, Kıbrıs Şehitleri Marşı, Salim Hazar dağlı İlkokulu Marşı,

Şehit Burhan Gafar Ortaokulu Marşı, İletişim Lisesi Marşı ve Andımız Marşı, Çocuk şarkısı, Türk Sanat Müziği formunda şarkı,

Yöresel ve Halk Müziği formunda türkü...

Doğan Sever'in şimdiye kadar hayata geçirdiği/ yorumladığı Besteler;

"1 oyun havası, 2 saz eser, 3 çocuk şarkısı, 11 marş, 128 türkü, 120 şarkı... Toplam; 316 eser..."

Bestelerde, “şiire ilham kaynağıyla belli bir ritm ve ahenk kazandırır...”

Doğan Sever’i, Hacı Arif Bey’e benzetirim;

İşte, Hacı Arif Bey (1831-1885) döneminin en büyük bestekârı...

Bine yakın eser bestelemiştir!

Günümüze kadar ulaşan beste sayısı, 337’dir!

*** **

Elazığ’da, “her bakımdan mükemmel insan profi-
li...”

Harpütlü için ne diyorlar; “İstanbul Beyefendisi!”

Her bakımdan; nezih, kibar, ince ve sakin ruhlu,
mütevazı...

Bütün erdem sıfatları bir araya getirdiğinizde;

Karşınızda, “söz ve sohbet ehli...” Elazığ insanı çı-
kacaktır.

Elazığ’da, “Divan Kültünün...” varlığı bile çok
önemlidir!

Bu bir, “elit...” veya “musikiyi besleyen...” kültür-
dür!

Divan Şairlerimizden birkaç ismi sizlerle paylaş-
mak istiyorum;

Yunus Remzi Efendi (1864-1917)

Sungurzade Hacı Abdulkerim Efendi (1854-1923)

Saçlı Hoca (1869-1954), Rifat Dede (1807-1869)

Nüzhet Dede, Müftü Faik Efendi (1867-1928)

Mehmet Kemalettin Efendi (1866-1937), Lütfül-
lah Efendi

İbrahim Lebib Efendi (1839-1902)

Hacı Raşit Efendi (1854-1908)

Hacı Hamid Hamdi Efendi (1830-1902 Fevzi
Efendi (1871-1924),

Efendizade Veysi (1875-1923), Çırpanizade Ali
Haydar Bey (1884-1917)

Çeribaşızade Mustafa Asım Efendi, Abdullah Lutfi
eribaşızade Ali Bey (1841-1876), Bedri Dede
(1902-1998)

Abdullah Cevdet (1869-1932), Hacı Arif Bey

Ömer Naimi Efendi, Hoca İshak Efendi,

VE... Hacı Hayri Bey, Şirin-zade Muallim Sadi,

Mustafa Sabri Efendi (1870-1936)

Kanbalak-zade Abdulhalim Hazmi Efendi (1856-
1928)

Bizleri affetsinler, daha çok güzel ve zengin isim-
lerimiz var!

“1850’lerden, 1930’lara...” o tarihi serüvende;
“güçlü bir gelenek...”

İşte, o gelenek sürekli kendisini yenileyerek günü-
müzde doğru geliyor

KERKÜK AĞIDI

Sitem sana Türkiye’im, sana aziz milletim

Dilim dilim derimi yüzüyorlar neredesin?

Öksüz kaldı lisânım, geleneğim, âdetim

Hoyratıma, türküme kızıyorlar neredesin?

Türkçe konuşuyorum, seninle aynı dilden

Nasıl anlamıyorsun düştüğüm korkunç hâlden?

Fayda beklemiyorum vallahi yaban elden

Üzerimi kalemler çiziyorlar neredesin?

Bölüştüler sırtlanlar illeri, bölgeleri

Hani dönme olanlar, haçlının gölgeleri

Yaktılar nüfustaki tarihi belgeleri

‘Burda Türkmen yok’ diye yazıyorlar neredesin?

Kardeşim ben senin zor mu bunu anlamak?

Yalvarıyorum sana kapında ağlayarak

İstersen aç tarihi Misak-ı Milli’ye bak

Onu bildiklerinden eziyorlar neredesin?

Bugün zulüm altında mahcup doğan bebekler

Anayurt’tan dört gözle umutlu haber bekler

Dün senin kemiğinle zincir kıran köpekler

Dişini gösteriyor, azıyorlar neredesin?

Çanakkale’de vardım, Galiçya’da her yerde

Koyun koyuna öldük Yemen’deki siperde

Kurban olam ne olur muhtaç etme nâmerde

Sahipsiz belliyorlar, üzüyorlar neredesin?

Bomba yüklü kamyonlar yol açarak mermiye

Söndürmeye geliyor yurdumu söndürmeye

Ben burada Türkmen’im sadece Türk’üm diye

Güpegündüz kurşuna diziyorlar neredesin?

Hiç tepki vermiyorsun, sabrına şaşıyorum

Unuttu mu diyerek şüpheye düşüyorum

Bilmiyorsan bil artık soykırım yaşıyorum!

Kerkük’ten Türk adını kazıyorlar neredesin?

Kenan ÇARBOĞA

Özet

Sözlü edebiyatın en eski türü olan masallar binlerce yıldır nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Masalların ilk olarak nerede ortaya çıktığı, en eski masallar hangi millete ait gibi sorular öteden beri tartışılmakta, bir takım varsayımlar ileri sürülmektedir. Fakat bu konuda kesin olarak bir hüküm verilememektedir. Kesin olan bir husus varsa o da köklü milletlerin bir masal geleneği ve masal külliyatlarının olduğuudur. Pek çok masalın ana hatlarıyla ortak özellikler taşımasına karşın yine her millet, anlattığı masalına kendi mührünü vurmuştur. Masalarda bu mühür, bütün ortaklıklara ve benzemelere rağmen kendisini hissettirir. Türk masalları içerisinde pek çok milletlerarası motif yer almasına rağmen Türk’e has özellikler belirgin bir biçimde varlığını göstermektedir.

Bu yazımızda, Kastamonulu bir “masal babası” olarak adlandırdığımız Mıdık Dayı (Mustafa Çobanoğlu)’dan bahsedeceğiz. Mustafa Çobanoğlu 1903-1996 yılları arasında Kastamonu Araç ilçesi Oycalı köyünde yaşamıştır. “Masal Babası” şöhretini almasına sebep olarak; pek çok masal bilmesini, bu masalları masal üslubu dediğimiz bir üslupla anlatarak köy ve civar halka kendisini dinletmesini ve hâlâ adından övgüyle söz ettirmesini gösterebiliriz.

Yazımızda masalcının hayatına yer verildikten sonra onun masal anlatma üslubuna da değinilmiştir. Önceki çalışmalarımızda yer almayan yedi masal metni de ilk defa bu yazıda yayımlanmıştır. Kastamonu masalları üzerine çalışacak olanlara bu masalcımız ve masalları önemli ölçüde kaynaklık edecektir.

Anahtar Kelimeler: Masal, Kastamonu masalları, masal babası, Mıdık Dayı.

A FATHER OF FAIRY TALES FROM KASTAMONU: UNCLE MIDIK ABSTRACT

Fairy tales, the oldest form of oral literature, has reached the present day by being transmitted from generations to generations for thousands of years. The questions such as where the fairy tales appeared

first or which nations the oldest fairy tales belong to have been discussed for a long time, and a number of assumptions have been brought forward. However, there is no definite provision in this matter. If there is a certain thing, it is the fact that the nations with deep-rooted history has a fairytale tradition and fairy tale corpus. Although many fairy tales generally share common features, every nation has its own seal on its fairy tales.

This seal at the fairy tales makes itself felt despite all the common points and similarities. While there are many international motifs in Turkish fairy tales, the features that are unique to the Turks show their existence clearly.

In this paper, Uncle Mıdık (Mustafa Çobanoğlu), a ‘father of fairy tales’ from Kastamonu, will be addressed. Mustafa Çobanoğlu lived in the village of Oycalı in Arac, Kastamonu between 1903-1996. As a reason for gaining the reputation of ‘father of fairy tales’, the fact that he knew many fairy tales, he made the village and neighboring people listen to the tales by telling these tales in a style that could be called as fairy tale style and that he has been still talked about in glowing terms can be shown.

In this paper, after the life of the tale teller is presented, his style of telling fairy tales will be mentioned. Seven fairy tales that were not included in our previous studies are also published for the first time in this paper. This tale teller and his fairy tales can provide a considerable resource for those who would like to work on Kastamonu tales.

Key Words: Fairy tale, Kastamonu fairy tales, father of fairy tales, Uncle Mıdık.

Usta masal anlatıcılarına “masal anası” mı, “masal babası” mı diyeceğiz? Ziya Gökalp 1922 yılında Küçük Mecmua’da yayımladığı “Masalları Nasıl Toplamalı” adlı makalesinde masalcıların; eski ozanlığın kadınlarda devam eden kısmı olduğunu, ozanlığın babadan oğula kaldığı gibi masalcılığın da anadan kızı intikal ettiğini, erkek masalcılar varsa da çoğunlukla masalcıların kadın oluşunu söylemektedir. Aynı makalesinde Gökalp, masalların herkesten de-

ğil de “ancak ocaktan yetişme masalcılar ”dan derlenmesine vurgu yapmaktadır.

Çocuk edebiyatı yazıları ile tanınan Sevinç Çöküm, çocukluğunda tanıdığı bir “masal anası” ndan şöyle söz eder: “Küçüklüğümde, bizim mahallede bir Zafer Hanım Teyze vardı. İyi bir masal anlatıcısı olan Zafer Hanım Teyzenin masal kaynağı hiç tükenmezdi. Kadıncığaz bir evin alt katındaki tek göz odada otururdu. Biz çocuklar masal anlatsın diye sık sık onun penceresine koşardık. O hep pencerenin önündeki sedirde oturuyor olurdu. İşte bu masal penceresi bizim için güzel bir sığınaktı. Belki evlerimiz küçük, sokağımız dardı ama onun masalları bizi kimi zaman yıldızlara ulaştırır, kimi zaman uçsuz bucaksız denizlere salardı. Onun masallarıyla saray avlularında koşar, atlara biner, cadılarla boğuşur, devlerden kaçardık. Öyleki Zafer Hanım Teyzeyi masaldaki kahramanlardan ayırt edemez olurduk. O yaşlı, kırış kırış ihtiyar, geceleri solgun bir sofa aydınlığında beliren yüzüyle içimize korkular verirdi. Sigarasının ateşi karanlıkta kocaman bir dev gözü gibi parlardı. Sonra gündüz aydınlığında nur yüzlü, kalbi çocuk sevgisiyle dolu bir kadın oluverirdi.”¹

Yukarıda sorduğumuz sualimize geri dönelim. Masal derlediğimiz kişi ister kadın olsun isterse de erkek olsun, önemli olan, o kişinin bir masal külliyatına sahip olup olmadığı ve bu masalları masal üslubu adını verdiğimiz (kendine has tabir ve ağız ile anlatma) bir üslupla anlatıp anlatmadığıdır. Bu vasıfları taşıyan kadın veya erkeğin, Gökalp’in dediği gibi “ocaktan yetişme” olduğu kuşkusuzdur. Zafer Hanım da iyi bir masal külliyatına sahiptir ve bu masalları masal üslubuyla anlatır, bundan dolayı da unutulmaz bir masal anası hüviyetindedir.

Asıl konumuza gelelim. Burada tanıtacağım kişi yukarıda saydığımız vasıfları haiz bir masal babasıdır. Adı Mustafa Çobanoğlu’dur. Nüfus cüzdanına göre 1326 (1910) yılında Kastamonu ili Araç ilçesi Gemet köyünde doğmuştur. Babası Solakoğulları’ndan 1876 doğumlu Satılmış’tır. Satılmış 1918 yılında şehit olmuştur. Mustafa’nın annesi Hanım(1874 doğumlu), Oycalı köyünden Çobanoğulları’ndan Osman’ın kızıdır. Hanım, eşi Satılmış şehit olunca

1 Sevinç Çöküm, “Çocuklar Şiirdir”, Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987 (Çocuk Edebiyatı El Kitabı), İstanbul 1987, Gökyüzü yayınları, s.231

babasının evine yani Oycalı köyüne iki çocuğunu alarak döner. Mustafa ve ablası Salime Oycalı köyünde yetişir ve 1934 yılında soyadı kanunu çıkmasıyla annesinin soyadı olan Çobanoğlu soyadını alırlar. Mustafa, aynı köyden Saniye ile evlenir. Bu evlilikten Mustafa, Satılmış, Tahsin, Şerife ve Salime adında çocukları doğar. Mustafa Çobanoğlu 1996 yılının Ocak ayında vefat eder.

Kastamonu ve çevresinde Mustafa adı “Mıstık, Mıdık” veya “Mısdâbey” olarak kısaltılır. Hatta Rifat Ilgaz’ın bir şiiri de “Mısdâ Bey” adlı birine yazılmıştır. Mustafa Çobanoğlu aynı zamanda köyün “usta”sidir. Köyün bütün ev inşaatlarında ve diğer inşaatlarda usta olarak çalışmıştır. Bu bakımdan büyükler ona “koca usta” derler küçükler de “Mıdık Dayı” derlerdi.

Oycalı köyünde evimiz yan yanaydı. Uzaktan da akrabamız olurdu. Babaannem ile kardeş torunları olmaktadır. Bu bakımdan her gün bizim kapımızın önüne gelir, yapılacak bir iş varsa yapıverir, iş yoksa dedem, babaannem ve diğer bazı yaşlılar ile uzun sohbetler başlardı. İnşaat ustalığından başka elinden gelmeyen bir iş yoktu. Ahırları süpürmek için pürner adı verilen bitkinin çalılarında süpürge örmek, semer, sepet tamirleri yapmak ilk aklıma gelenler. Bütün yaptığı işlerden bir karşılık beklemezdi. Sadece “yedi şeyimi verin” derdi. Bu yedi şeyin ne olduğunu sorduğumuzda bir cevap vermezdi. Bizim kendisine yemek için verdiklerimizle yetinirdi.

Unutamadığım bir sözü de kadınlarla ilgilidir. Kadınların bazılarına çok gezdikleri, evinde durmadıkları için “holdur hop” derdi. Böyle kadınların evinde yiyecek ekmeğin, yemeğin bulunmadığını, evlerine pislikten girilmediğini söylerdi. Bu ifadeler Dede Korkut Kitabında geçen “solduran sop ve doluduran top” sözlerine ne kadar benzemektedir.

Çocukların vazgeçilmeziydi. Bütün köy çocuklarının “Mıdık dayısı” idi. Bizlere mevsim kış ise “kayık” adını verdiğimiz kızaklar yapardı. Özel olarak meşe ağacından yapılırdı bu kızaklar. Mevsim bahar ise daha çok ceviz ağacından “düdük” yapıverirdi. Buna “düdük çıkarma” denir. Bu düdükten başka “zipzibi” adını verdiğimiz düdüğe benzer bir çalgı aleti yapıverirdi. Bütün çocukların isteklerini yerine getirirdi, hiçbir çocuğu kırmazdı.

Gelelim masalçı yönüne. Bizim oralarda masala

“uzanlama” denir. Uzanlama deyince ilk olarak akla Mıdık Dayı gelmektedir. Hafızasında yüzlerce masal ve hikâye mevcuttu. Bu hikâyeleri nereden, nasıl öğrenmişti tam bilmiyoruz. Okuryazar da değildi. Çocukluğumuzda kapımızın önüne gelir, çeşit çeşit hikâyeler, kıssalar, masallar anlatırdı. Fakat anlatıkları bizim ilgimizi çekmez, onu dinlemezdik. O zaman bize kızar “bunlardan ibret alın, dinleyin” derdi. 1992 yılında Atatürk Üniversitesi Türkoloji Bölümünü kazandığımda, derleme yapmam gerektiğini kıymetli hocalarım merhum Prof. Dr. Muhan Bali ve merhume Prof. Dr. Bilge Seyidoğlu’nun teklif ve telkinleriyle anladım. Fakat geç kalmıştım. Mıdık Dayı artık oldukça yaşlanmış, köyde kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olduğu için İstanbul’a çocuklarının yanına gitmişti. Yazın köye gelecekti. 1994 yılının yazında köye geldi. Ama eski sıhhati yoktu. Fırsatı değerlendirerek ona birkaç masal anlatılmak istedi ama o kabul etmedi. Masal düşünecek ve anlatacak durumda değildi. Zamanında o, bizlere, anlattığı masalları dinlememiz için nasihat ederdi, şimdi ise biz dinlemek istiyoruz ama o anlatamıyor. Bir gün rahmetli dedem, köyün en yaşlısı Haşim Bayezit ve köyün öğretmeni Cahit Topçuoğlu bizim evde toplandık. Ben de Mıdık Dayı’yı yalvar yakar, kolundan tutarak bize getirdim. Biraz sohbetten sonra teyibi kayıt için açtık. Dedem “Hadi Koca Usta, şu köseleri bize bir anlatıver, unuttuk” dedi. Mıdık Dayı bizi kırmadı ve anlatmaya başladı. Ama nefes almakta güçlük çekiyor, cümlesini tamamlamakta zorlanıyordu. Bu şartlar altında Mıdık Dayı’dan önlü arkalı olmak üzere bir kaset masal derledim. Bu masalları, Prof. Dr. Muhan Bali nezaretinde hazırladığım bitirme tezimde kullandım. Daha sonra bu tezimi genişleterek 2002 yılında Araç Folklorundan Örnekler (Oycalı Köyü/Kastamonu) adı altında yayımladım. O derleme esnasında uzunlu kısıklı 25 hikaye kaydetmişim. Masalların bazıları oldukça uzunken bazıları küçük hikâye veya fabl şeklindeydi. Derlememin doğal ortamda olmadığına farkındaydım. Ama ne kaydedersenem kârdır düşüncesiyle hareket etmek zorundaydım. İyi de öyle yapmışım. Aksi takdirde bu masalları da derleyemeyecektim.

Mıdık Dayı o yazdan sonra bir daha köye gelemedi. 26 Ocak 1996 yılında vefat etti. Ondan bir

hafta sonra da 4 Şubat 1996 tarihinde dedem İbrahim Akman’ı kaybettik. Derleme yaptığımız 94 yazındaki kaynak kişiler böylelikle toprak oldu ama anlattıkları ebediyen yaşayacaktır.

Mıdık Dayı ile benim irtibatım, sohbetlerim, yaşımın yettiği yere kadardır. Fakat onun daha eski yıllarda köy odasında anlattığı masallar, hikâyeler benden büyük kişilerin hâla dilindedir. Ben de bunu bildiğim için Mıdık Dayı’dan masal duyan ve bunları hafızasında tutabilen kişileri tespit ettim. Böylelikle râvilerden masal derlemiş oldum. Bu yazıdaki ilk üç masal, yukarıda bahsettiğim derlemeden alınmıştır ve ilk defa burada yayımlanmaktadır. Son dört masalı da Mustafa Çobanoğlu’nun gelini Yetare Çobanoğlu’ndan 2001 yılında derledim. Yetare Çobanoğlu 1948 doğumlu, ev hanımı ve okuryazardır. Araç’ın Kızılören köyünden Oycalı köyüne gelin olarak gelmiş, Mustafa Çobanoğlu’nun oğlu Satılmış Çobanoğlu ile evlenmiştir.

Mıdık Dayı’nın masallarında, ne girişte ne de masalın sonunda hemen hemen hiçbir formele rastlamıyoruz. Masalci, doğrudan masala giriş yapmaktadır. Bu durum, masalcının genel özelliği olabileceği gibi derleme yaptığımız zamanın şartları ile de alakalı olabilir. Bu, bir kusur sayılmamalıdır. Zira masalci asıl ustalığını; masal anlatırken kullandığı üslupla, jest ve mimiklerle, ara sözlerle hatta bir meddah gibi sesini alçaltarak, yükselterek göstermektedir.

Mustafa Çobanoğlu bu masalları nereden öğrenmiştir? Bu sorunun cevabını bilmiyoruz. Sadece bir masalı anlatmaya başlarken “Bunu Alişan Ağa konuşuverirdi” demişti. Alişan Şayan 1867 doğumludur ve Oycalı köyündendir. Demek ki Mıdık Dayı, köy odalarında veya başka yerlerde duyduğu her hikâyeyi, masalı hafızasına almış, bunları daha sonra ustaca nakletmiştir.

Aşağıdaki masalarda üslûba dokunmadan, sadece yerel ağız özelliklerini değiştirdik. Anlatıcılar masallara bir ad vermediklerinden, masal adları tarafımızdan konulmuştur. Değiştirmedığımız bazı sözcüklerin anlamlarını da köşeli parantez içerisinde verdik.

1-Karı Dolabı

Bir ağanın, zenginin karısına abayı yakmış Keloğlan. Akşama gel diyor kadın. Keloğlan gidiyor. Oy alıyor kocası gelecek diye. Şunu pişireyim bunu

ediveriyim filan, keloğlanı oyalarken kapı tık tık ediyor. Çıkartıyor onu, sen şu dolaba gir diyor kadının keloğlana. Keloğlan da “Ben karı dolabına gelmem” diyor. “Gir yoksa kocam yakalar seni” diyor. Keloğlan dolaba giriyor. “Adam” diyor kadın, -bahse girmiş kocasıyla da- “şimdi geldi birisi, filankes, dolaba koydum, al anahtarı”, diyor. Kocasıyla bahse girmiş. Ne!!!! Lan kimmiş o!!! “Al anahtarı, dolapta” diyor karı. Kadın veriyor anahtarı. “Yadesss!!!” diyor kadın. Kocasını aldatmış. “Allah belanı versin” diyor adam. Atıveriyor anahtarı oraya. O da dolapta sılmış donuna. Gayrı varmıyor. Bu yalan gayrı deyi adam dolaba bakmıyor. Karı, keloğlana da “hani karı dolabına gelmem diyordun ne oldu?” diyor. Kadın hem kocasını aldatmış hem onu. Çok böyle karının fendi erkeği yendi, böyle şeyler.

2-Armutçu²

Hapishaneleri dolaşmış padişah. Hapishaneye gelmiş Kastamonu gibi bir yere. Herkes padişah geldi, padişah geldi birer hediye ile gitmişler. Bir karının bir kocası varmış. “Adam” diyor, “herkes gitti sen de git”. “Karı ben ne ile gideyim? Herkes hediye ile gitti”. Güzel armutları varmış. “Ya, bir sepet armut doldururirim onunla gidersin” diyor. “İyi öyleyse” diyor. Bir sepet armut dolduruyor. O da varıyor. Mahkûmların kapısını açivermişlermiş, hava alsınlar diye. Gayrı ne kadar durdularsa üç saat beş saat. “Hadi koyun içeri” diyorlar mahkûmları. Arada Armutçu da gitmiş onlarla. Çıkamamış.

Senesi geliyor. Herkes yine bir hediyeyle gidiyor. “Hani, bizim bir Armutçu vardı ne oldu” diye soruyor gardiyanlara padişah. “Padişahım, o hapiste” diyorlar. “Bize hediye getirdiydi, hapiste ne arıyor! Çıkarın çabuk” diyor padişah. Götürüyorlar padişahın huzuruna adamı. “Baba hakkın geçti” diyor padişah. “Hazineyi açverin buna. Ne alırsa alsın”. Açveriyorlar. Bir Kelam-ı Kadim, bir balta, bir urgan alıyor. Padişah “ne aldı” diye soruyor. Onlar da “Bir Kelam-ı Kadim, bir balta, bir urgan aldı” diyorlar. “Başka bir şey almadı mı”, “almadı” diyorlar. Çağırıyor padişah. “Niye bunları aldın” diye soruyor adama. “Balta aldım varınca armudu keseceğim, urganı da aldım varınca karıyı asacağım. Bir

² Bu masalın daha geniş varyantı ve yayılma sahaları için bkz. Pertev Naili Boratav, Zaman Zaman İçinde, “Köylü ile Sultan Mahmut”, İstanbul 1992, s.205

de Kelam-ı Kadim aldım ona da el basacağım bir daha böyle işlere karışmayacağıma. Bir sene yatmış onun yüzünden.

3-Mezmördek

İki kişi ava gitmiş. Bir yabani kaz vurmuşlar, bir ördek vurmuşlar bir de mezmördek vurmuşlar. Üç tane. Evvelki adamlar ahmakmış. Hakikat öyle. Hak edemiyorlar, [paylaşamıyorlar]. Av üç, avcı iki. Birerleş alın, birini de ortalı bölün. Akıllarına gelmemiş. “Nedelim, köy hocasına gidelim, köy hocası bölüverir ” diyorlar. “Selam aleyküm aleyküm selam”. Mezmördek en iyisiymiş. “Hoca efendi biz bunu bölemedik, av üç, biz iki”. Hoca hemen oradan indiriyor bir Kara Davut. “Sen şurda dur mezmördek” diyor. Onu atıyor kenara. “İki avcıya bir ördek” onu da atıyor. “Hocaya da bir kaz kaldı, ne yaman da az kaldı.” diyor. Herifler akşama kadar yarışmış bir ördeğe. “Ya hoca efendi, biz akşama kadar yarıştık, bir tek şey verdin”. “Kitaba bakarsam o da düşmüyor ” diyor hoca. Hocalar böyle işte.

4-Keloğlanın Kurnazlığı

Keloğlan misafirliğe gitmiş. Keloğlan misafirliğe gidince çörek koymuşlar ocağa. Şunu misafirin önüne koyalım mı koymayalım mı demişler [karı koca].Koymayalım demişler. Bize az kalır demişler. Oturmuş, oturmuş Keloğlan, gitmiş aç susuz. Aşağı varmış. “Allahım nediysin” demiş. Bir tane daha bulmuş yanına. Bir insan daha. O “ben de açım” demiş. “Varıver gidelim şu komşuya” demişler. “Çörek koymadı önümüze.” demiş. Varmışlar oraya ikisi. İki ögende[eyvanda] bir döğüş ediyorlar. “Anam gittim, anam gittim” diyorlar. Yukarıdakiler geliyorlar aşağı, onları ayırmaya. Ayırmaya gelince bir teki yukarı çıkıyor. Öteki ögende kalıyor. Karı tutuyor adamı aşağıda. Diyor ki “Yukarı çıkarsam seni arar arar bulurum” diyor. Yukarıdaki de diyor ki “aradım aradım bulamadım” diyor. “Yukarı çıkarsam seni doğrar doğrar mendilime koyarım” diyor aşağıdaki. Bakıyor dolaba, çöreği buluyor. Bulunca çöreği mendiline doğrayıp beline çalıyor. “Aşağı inersen seni arar arar buldum, bulamazsam kaç diyor, kaç oradan” diyor. Aşağıdaki “Beni koyuverin, gelecek şimdi, ille öldürür” diyor. Onlar da koyuveriyorlar. Koyuverince o da aşağı iniyor. Arkasından seydiyor. “Seni öldüreceğim bugün” diyor. O önünden kaçıyor, o arkasından. Bir samanlığın arkasından

varıyorlar. Oturuyorlar. Çöreği güzelnenez yiyorlar. Onlar da yukarı çıkıyorlar. Bir tasa ekşi eziyorlar. Ekşiyi orta yere koyuyorlar. Çörek almaya gidiyorlar. Amman! çörek yok. Ya, diyor “karı ben sana demedim mi ortaya koyalım çöreği deyi. Çöreği ortaya koysaydık birazı artardı bize yarısı kalırdı” diyor. İkisi de evde kavga ediyorlar. İkisi aç kalıyor Keloğlanın yüzünden.

5-Cıncıkçı³

Bir cıncıkçı varmış. Her gün o cıncıkçı bir köye geliyormuş cıncık satmaya. O gelince bütün kızlar başına toplanıyormuş. “Benim şöyle cıncığım var, böyle cıncığım var. Alıyor musunuz?” diyormuş kızlara. Kızlar möluncenez [melül bir şekilde] geri dönüyorlarmış. Üç kız varmış. İkisinin babası yokmuş. “Ya, baba, biz cıncık alacağız, sen niye para vermiyorsun bize” demişler. Kızın birisi yarisi [ertesi gün] gün cıncık almaya geliyor. Cıncıkçıya “Ben sana şu parayı vereyim, sen de bana şu cıncığı ver” diyor. Cıncıkçı da “Ya kızım, bu cıncıklar iyi değil, memleketimde daha iyi cıncıklarım var, oraya gidelim” diyor. O kızın da babası yokmuş. Düşüyor gidiyor adamın arkasına. Yolda giderken, yürürken “yoruldum, geri dönelim” diyor kız. Adam da “yok dönmek, yavaş yavaş gidelim” diyor. Varıyorlar köye. Köye yaklaşınca “Aniii bu köyde çok gövde[ceset] kokuyor, ben geldiğime pişman oldum, gitmeyeceğim” diyor. “Yok, gidecez” diyor adam. Eve giriyorlar. Kapıyı açıyor kız, her taraf ceset, asılı duvarlara. Kız başlıyor ağlamaya. Adam kızı “o cesetlerden birini al, kes kes, pişir, ortaya koy, yiyecez” diyor. Kız kesiyor cesedin ellerini mellerini, ortaya koyuyor pişirdikten sonra. Kız alıyor alıyor eline, yiyemiyor. Taplanın [sofranın] altına atıyor. Adam “parmağı yedin mi” diyor. Kız yemiş gibi yapıyor. Adam “parmağım nerdesin” diye bağıyor “sofranın altındayım” diyor parmak. Tutuyor o kızı da kesiyor. Onu da asıyor duvara.

Yarisi gün o cıncıkçı bir daha geliyor o köye. “Cıncıkçı geldi, cıncıkçı geldi” deyi bağıyor. Öteki kız geliyor. “Ya, ben de alacağım cıncık” diyor. “Öteki kız ayrılamadı, çok cıncık aldı, görsen [safa içinde] yaşıyor” diyor. “Tamam, ben de geliyorum” diyor kız. “Eve gideyim elbisemi alayım” diyor.

Elbisesini alıyor, geliyor. Cıncıkçıyla gidiyor. Giderken giderken kız “yoruldum, şurda oturalım” diyor. Oturuyorlar, az sonra kalkıyorlar. Köye varıyorlar. “Ay çok ceset kokuyor” diyor kız. Öğürmeye başlıyor. “Gitmeyeceğim” diyor. “Yok gideceğiz” diyor adam. Gidiyorlar. O kızı karşısında asılmış görüyor. Başlıyor ağlamaya. “Sen bunu çok mu seviyordun” diyor. “Çok seviyordum” diyor. “Sen onun yarısını bugün pişireceksin, yiyecez” diyor. Kız “Ben kesemem de pişiremem de” diyor. Neyse kız korkudan onu da pişiriyor. Ortaya koyuyor. “Kıza gel yiyelim” diyor. Kız yemiyor. O adam karnını doyuruyor. Kıza “yedin mi” diyor o da “yedim” diyor. Adam bağıyor “parmağım nerdesin” diye. “Sofranın altındayım” diyor parmak. “Sen niye yemedin” deyi o kızı da kesiyor.

Yarisi gün cıncıkçı yine o köye geliyor. Kızın babası geliyor. “Öğ iki tane kız gitti buradan, nerde onlar” diyor. “Onlar [safa içinde] yaşıyorlar, sen de gel” diyor. “Peki” diyor. Kızlara göz kulak olurum deyi gidiyor. Yorulmadan varıyorlar o köye. Adam cesetleri görünce “Bunları hep sen mi öldürdün” diyor. O da “ben öldürdüm” diyor. Kızın babasını da cezaevi gibi bir yere atıyor. 40 tane anahtar varmış oranın. Odanın birine koyuyor, asıyor adamı.

Yarisi gün yine o köye cıncık satmaya gidiyor. “Cıncıkçı geldi” diye bağıyor. Adamın kızı geliyor. “Babam da gitti gelmedi, ne oldu onlara” diyor. “Onları bırakıp gelmedi, hazineye girdi, [safa içinde] yaşıyorlar onlar” diyor. Kız da gidiyor onunla birlikte. Bir tek kedisi varmış. Onu da alıyor gidiyor yanında. Geliyor bakıyor ki babası yok. İki arkadaş asılı. “Ya, bunları niye astın, suçları ne” diyor. “Bırak sen onları, şunlardan birini kes, pişir” diyor. Pişiriyor, sofrayı seriyor, koyuyor ortaya, yiyorlar. O kız da parmağı yemiş gibi gösterip sofranın altına atıyor. Orada kedi o parmağı yiyor. Adam “yedin mi” diye soruyor kız da “yedim” diyor. Adam bağıyor “parmağım nerdesin” diye. “Sıcacık bir karındayım” diyor parmak. Kızı affediyor. “Tamam sen benimsin” diyor. Onunla evleniyor.

Bir gün kız, adama “gel senin başına bakıvereyim” diyor. Adam da “yârın bakıver, ben bugün sana şöyle evi bir gezdirivereyim” diyor. Oralari gezerken kız yerden bir kısım toprak alıyor, çıkılıyor, koynuna sokuyor. Geliyorlar geri. “Gel başına bakıvereyim”

3 Camdan veya porselenden yapılmış boncuk türünden şeyler.

yim” diyor. Başına bakarken o toprağı üstüne atıyor adamın. Adam 40 gün 40 gece uyuyor. Cebinden usulcanaz anahtarı alıyor. Babasının olduğu yere geliyor. Babasını oradan çıkarıyor.

Adam uyanınca bakıyor ne kız var ne adam. 40 sene sonra tekrar o köye geliyor. “Cıncıkçı geldi” deyi bağırıyor. Kapıları kilitliyorlar. Dilenci kılığına girmiş adam. Bilememiş kız, kırk yıl aradan sonra. Adam kıza yalvarmış “eve misafir al beni, sen bilirsin ” diye kapının önünden kalkmamış. Kız merhamete gelmiş, adamı almış içeri. Babası namaza gitmiş. Namazdan gelince babasına “Bu dilenciye eve aldım, kıyamadım” diyor. “Ah kızım ah, senin uyuttuğın adam buydu, bizi bu gece öldürür, uyumayalım” diyor. Cıncıkçı onlarla konuşurken usulcanaz bir toprak atıyor adama. Adamı uyutuyor. Kızı alıyor sopanın altına, alamıyor musun veremiyor musun diye kızı iyice dövüyor. Bir şişe toprak varmış. Kız şişeye vurunca şişe kırılıyor. Adam uyanıyor. Amma kız çok kötü olmuş. Kızın babası adamı alıp yanan ocağın ortasına oturtuyor.

6-Annem Aklıma Geldi

Atına binmiş bir genç yolda gidiyor. Önüne bir ihtiyar geliyor. “Baba gel şu ata bin” diyor. Adam usulcanaz biniyor. Biraz gidince, “İn beygirden” diyor. Adam usulcanaz iniyor. Yine gidiyor, biraz daha. Gidiyor gidiyor, yine acıyor adama, merhamete geliyor, dönüyor gerisine “Gel dede bin” diyor. İkinci oluyor bu. Adamcığaz yine biniyor, korkuyor biniyor beygire. Biraz daha gidiyorlar. “İn diyor ” adam. Yine iniyor. Gidiyor gidiyor yine aklına geliyor, yine eğleniyor “Dayı eğlen hele, ne olursun bin şu beygire” diyor. “Ya, oğlum binyorum, yumuşak davranıyorsun, sonra bağırınca aklımı alıyorsun, ben ne olduğunu anlayamadım, hiç bundan bir şey çözemedim” diyor. “Ya, çözemeyecek ne var bunda. Anam geliyor aklıma indiriyorum, babam geliyor aklıma merhamete gelip bindiriyorum” diyor. Anam gelince de indiriyorum, bunda anlamayacak ne var.” “Ha, öyle demek ki” diyor. Bindiriyor adamı götürüyor. Annesi makbul bir kadın değilmiş.

7-Keloğlan ⁴

Padişahın bir köknar ağacı varmış. Üç tane de kızı varmış. Bunların üç tane de arkadaşı varmış. “Kızları bunlara birer tane verelim” demiş padişah.

“Ama nasıl verelim” demiş. “Hele durun bakalım” demiş. 40 tane devesi varmış. “Bu develeri kim sağabilirse kızların birini ona vereceğim” demiş. Filan yerde bir çoban var” demişler. Çobanın elinde bir yüzük var, onu alabilirsek onunla sağarız develeri demişler. Gidiyorlar, bulamıyorlar. Çıkıyorlar yola. Bir kazan ekmek yemişler doymamışlar, bir kazan su içmişler kanmamışlar. Olan ağaçları kesmişler, padişahın olduğu yere savurmuşlar. Padişaha gelmişler. Padişah sormuş “bu ağaçları niye devirdiniz” diye. Onlar da “kim güçlüyse kızını ona verirsin sandık” demişler. Kızın biri demiş ki “ben her gün bir kazan ekmek edip yediremem.” Öteki kız da “ben her gün bir kazan su taşıyamam” demiş. Öteki kız da “hep ağaçları bitiriyor, ben onun kahrını çekemem” diyor. “Ya nasıl olacak?”, olmuyor. Hadi siz gidin demiş.

Sonra bu kızlara bir dünür daha çıkmış. Keloğlanı bulmuşlar, yüzüğünü almışlar. Adamlardan bir tanesi sağabilmiş yüzükle. Ötekiler sağamamış. Kızını ona vermiş. İki kız kalmış. “Ne olacak şimdi bunlar” demiş. Kızlar, “biz kendimiz koca buluruz” demişler. Kızların biri “devenin üzerinde kim iyi durabilirse ben ona varacağım” demiş. O da öyle gitmiş, son kız da “kimi deve tepmez, kimi ısırmasa, sarayını da verirsen ona varacağım” demiş. O da öyle gitmiş.

YAPRAKSIZ BAHAR

Mahzenimde karıştırdı ruhum
Arasında gerilen mahyaların
Alnında bir teslimiyet hevesiyle kayaların
Altında erirdi dalgalar
Ağlayan bir bebek sıcaklığında
Eşip giden rüzgar
Gibi dolaşırdı üzerimde kar
Yılmaz bir bütün sevdasında
Bütün geleceğini kaybeden geçmişin
Ufukta beliren dergâhında
Huzurun ışıklı sabahında
Bu onulmaz sancı
Dertleri cebinde saklar
Ruhuma büyüyen
Bu yapraksız bahar

Emine Ecmel YILMAZ

⁴ Bu masal biraz eksik gözükmektedir.